

«Πολυτεχνείο» Νοέμβρης του 1973 και λίγο μετά.

(Από αυτά που άκουγα και διάβαζα κατά καιρούς κι απ' αυτά που ακούω γενικά, για το «Πολυτεχνείο», απ' αυτά που παρατηρώ στις γιορτές που γίνονται στο σχολείο μας, αλλά κι από μικρές αναφορές που έκανα κατά καιρούς ως προς το: «τα πράγματα δεν έγιναν ακριβώς έτσι», κάποιοι με πίεζαν επανειλημμένα και με παρότρυναν να κάτσω να καταγράψω κι αυτή την θέση, για μια άλλη ενημέρωση).

(Γράφω σε πρώτο πρόσωπο γιατί δεν μπορώ διαφορετικά, προσωπική εμπειρία. Με το γραπτό λόγο δεν τα πάω τόσο καλά, ας έχω την ανοχή σας για ό,τι τυχόν Τις ενότητες με τα μικρά γράμματα μπορείτε και να μη τις διαβάσετε, αιτιολογούν κάποιες καταστάσεις και ενέργειές μου).

Την χρονιά, 1973-74, φοιτούσα στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών (Α.Σ.Κ.Τ.) στο δεύτερο προκαταρτικό εργαστήριο, γιατί το 1969-70, την πρώτη χρονιά, αναγκάστηκα να διακόψω την αναβολή και πήγα στο στρατό, μέσα στην «άνθηση» της χούντας, 1970-72.

(Με την απόλυσή μου από το στρατό, στις 20 Οκτωβρίου του 1972, δεν πρόλαβα την εγγραφή μου στη σχολή, έληγε την προηγούμενη μέρα γιατί στις 20 Οκτωβρίου άρχιζαν τα μαθήματα. Ώσπου να πάω από το Τσοτύλι Κοζάνης, που ήταν η τελευταία Στρατιωτική Μονάδα, στο χωριό να πάρω τα χαρτιά μου και τα απαραίτητα για τη ζωή μου στην Αθήνα, πέρασαν δυο μέρες. Στην Αθήνα έφτασα στις 22 Οκτωβρίου το πρωί, γιατί ταξίδεψα με το νυχτερινό λεωφορείο, και βρέθηκα πρωί πρωί στη Σχολή, πριν ακόμα ανοίξει. Μόλις άνοιξε η γραμματεία μπήκα, με το απολυτήριο του στρατού ως δικαιολογητικό και την φοιτητική μου ταυτότητά και ζήτησα να με γράψουν και ν' αρχίσω τα μαθήματα. Οι γραμματείς μου είπαν ότι δεν έχω δικαίωμα γιατί είχε λήξει η προθεσμία. Τους παρακάλεσα να κοιτάξουν μήπως υπάρχει κάποια παράγραφος στο νόμο που ν' αναφέρεται στη δική μου περίπτωση, γιατί δεν ήταν με τη δική μου ευθύνη αυτή η αργοπορία. Δεν άνοιξαν κανένα χαρτί για να κοιτάξουν. Ήταν ανένδοτοι και αδιάφοροι και επέμεναν στην άρνησή τους. Αγανακτισμένος κι' εγώ για τη στάση τους απέναντί μου τους έβρισα με «στρατιωτική» φρασεολογία και έφυγα. Μετά από δυο χρόνια, εκεί που συζητούσαμε τα προβλήματα της σχολής με κάποιους συμφοιτητές για να βρούμε λύσεις, και ανέφερα την περίπτωσή μου, άκουσα από έναν συμφοιτητή μου να μου λέει: «Εσύ ήσουν και κυνήγαγαν εμένα»; Έμαθα, τότε, ότι την ίδια μέρα η γραμματέας πήγε και κατήγγειλε το περιστατικό στην Διεύθυνση της Σχολής. Δεν θυμόταν το όνομά μου και αντί να καταγγείλει εμένα, κατήγγειλε έναν άλλον ηπειρώτη συμφοιτητή, τον Καλογιάννη. Όταν βρέθηκαν όλοι μαζί, η καταγγέλλουσα γραμματέας, ο Διευθυντής και ο καταγγελλόμενος τα πήρε πίσω τα καταγγελλόμενα και τη γλίτωσε ο Καλογιάννης, γιατί είδε ότι δεν ήταν αυτός που τους έβρισε. Την γλίτωσα κι' εγώ, γιατί με το απολυτήριο του στρατού και το φύλλο πορείας, μου έδωσαν και από το 2^ο γραφείο της μονάδας, ο ίδιος ο διευθυντής του για να με συνεντεύξει, και μια έγγραφη ενημέρωση - υπενθύμιση που έλεγε να προσέχω για το τι θα κάνω στον πολιτικό μου βίο, γιατί αν παραβώ κάτι, για ένα χρόνο θα δικάζομαι από στρατοδικείο. Μόλις βγήκα από το στρατόπεδο, για να φύγω, το πέταξα κατ' ευθείαν. Είχα ακούσει ότι υπήρχε τότε ένας χουντικός νόμος που έλεγε, για του χαρακτηρισμένους, ότι για τρεις μήνες μετά την απόλυσή τους από το στρατό, οι παρανομούμενοι θα δικάζονται από στρατοδικείο.

Εκείνη την σχολική χρονιά, 1972-73, αφού δεν γράφτηκα στη Σχολή για να είμαι φοιτητής, έγινα κι' εγώ εργάτης οικοδομών, στην αρχή κουβαλητής μετόν με τον τενεκέ και στη συνέχεια καλουπατζής).

Με το κείμενό μου θέλω να μείνω περισσότερο στην Α.Σ.Κ.Τ.

Η χούντα, όπως είναι γνωστό, είχε απαγορέψει τις φοιτητικές εκλογές στις Σχολές για ανάδειξη φοιτητικών Διοικητικών Συμβουλίων και είχε διορίσει τα δικά της. Από την αρχή, στη Σχολή μας, το διορισμένο φοιτητικό συμβούλιο δεν έγινε δεκτό από τους φοιτητές, αλλά ούτε και οι διορισμένοι δέχτηκαν τον διορισμό τους, γι αυτό, κάθε χρόνο, γίνονταν

εκλογές και εκλέγονταν τα φοιτητικά συμβούλια. Αυτό μπήκε στο «μάτι» των κυβερνώντων χουντικών και είχαμε συχνά παρενοχλήσεις από τους επιτηρούντες, τις σχολές, αστυνομικούς.

Στη σχολή μας, στο πατάρι της γραμματείας είχε το γραφείο του, ως επιτηρητής, ένας απόστρατος αξιωματικός που επέβλεπε και σημείωνε το τι γινόταν, δεν θυμάμαι τον ακριβή τίτλο του, νομίζω ότι τον ονόμαζαν «κυβερνητικό επίτροπο»; Εγώ δεν τον γνώρισα από κοντά, ποτέ.

Οι θέσεις της αστυνομίας που επιτηρούσε το χώρο του Πολυτεχνείου ήταν σε τρία σημεία. Η πρώτη θέση ήταν στην κεντρική είσοδο, από την οδό Πατησίων, όπου ήταν και ο αξιωματικός της αστυνομίας, ο οποίος πολλές φορές πηγαινοερχόταν στο προαύλιο για επιτήρηση και των άλλων χώρων, η δεύτερη θέση ήταν στην είσοδο από την οδό Στουρνάρα και η τρίτη στην είσοδο από την οδό Τοσίτσα.

Τα μαθήματα στη Σχολή μας άρχισαν, όπως κάθε χρονιά, στις 20 Οκτωβρίου.

Από παλιότερα, από προηγούμενα χρόνια, οι αστυνομικοί που ήταν στην αυλή και επιτηρούσαν τον έξω χώρο, επιτηρούσαν και τους διαδρόμους της Σχολής και κατά καιρούς έμπαιναν και στα εργαστήριά μας, με το έτσι «θέλω», την ώρα που είχαμε μάθημα, διαταράσσοντας την διεξαγωγή εργαστηριακών μαθημάτων. Εκείνη τη χρονιά, οι παρενοχλήσεις είχαν αρχίσει, σχεδόν, από την έναρξη των μαθημάτων.

Η αναστάτωση ήταν έντονη, γιατί τα μαθήματα στη Σχολή μας, στην πρωινή βάρδια, σε όλα τα εργαστήρια, (της ζωγραφικής, της γλυπτικής και της χαρακτηριστικής) ήταν η μελέτη και η δημιουργία εικαστικών έργων από ανθρώπινα γυμνά μοντέλα που ποζάρανε εκείνη την ώρα.

Όπως καταλαβαίνετε, με την συχνή επέμβαση της αστυνομίας στα εργαστήρια, δημιουργούνταν χάος.

Από κάποια στιγμή και μετά δεν μπορούσαμε να ανεχθούμε αυτή την κατάσταση. Αντιδρούσαμε ποικιλότροπα. Υπήρχαν περιπτώσεις που τους βρίζαμε, περιπτώσεις που τους γιουχάραμε και με τις φωνές μας τους απομακρύναμε από τους διαδρόμους της σχολής, αλλά και σε ελάχιστες περιπτώσεις κάποιοι φοιτητές τους έκλειναν την πόρτα με δύναμη κατάμουτρα. Δύο φορές, από το απότομο κλείσιμο της πόρτας, μάτωσε το πρόσωπο του εισβολέα αστυνομικού. Στη μία περίπτωση για να μη συλλάβουν, κατά την έξοδό του, τον συμφοιτητή που έκλεισε την πόρτα, τον ταΐσαμε και τον κοιμίσαμε στο εργαστήριο, ενώ σε άλλη περίπτωση τον μεταμφιέσαμε, για να μη αναγνωρισθεί, και συντονισμένοι τον φυγαδεύσαμε.

Από τις αρχές Νοεμβρίου, από τις εισόδους αστυνομικών, γινόταν αναστάτωση και σε άλλα τμήματα του Πολυτεχνείου, όχι με την ίδια ένταση όπως τη δική μας. Αιτία ήταν οι αντιδράσεις των φοιτητών σχετικά με το πρόβλημα των φοιτητικών εκλογών.

Ο προβληματισμός μας και η ανησυχία μας ήταν για το «τι θα κάνουμε με αυτή την αναστάτωση, κάτι έπρεπε να κάνουμε γι' αυτό». Προσπαθήσαμε να έχουμε μια επαφή με τις άλλες Σχολές του Πολυτεχνείου και στη συνέχεια με τις Σχολές της Αθήνας, με το σκεπτικό να συζητηθούν αυτά τα ζητήματα, κυρίως την απομάκρυνση της αστυνομίας από τις σχολές, και στη συνέχεια να έχουμε μια συνάντηση, κι από κοινού ν' αποφασίσουμε τις κινήσεις μας.

Αυτή η συνάντηση ορίστηκε για την Τετάρτη 14 Νοεμβρίου στις έξι το απόγευμα στο χώρο του Πολυτεχνείου. Θα γινόταν ανάμεσα στα δυο μπροστινά κτήρια, στο κτήριο της Σχολής Καλών Τεχνών και στο κτήριο της Αρχιτεκτονικής. Προτιμήθηκε ο χώρος του Πολυτεχνείου γιατί θεωρήθηκε πιο ασφαλής.

Να θυμίσω ότι το Φεβρουάριο της ίδιας χρονιάς είχε γίνει η κατάληψη της Νομικής.

Εκείνη τη μέρα, την Τετάρτη 14 Νοεμβρίου από το απόγευμα, στη Σχολή μας, λειτουργούσαν τα εργαστήρια των εφαρμοσμένων τεχνών (εργαστήρια: της αγιογραφίας, του ψηφιδωτού, της μαρμαρογλυπτικής, της σκηνογραφίας και θεατρικών κοστούμιών, της γυψοτεχνίας και χαλκοχυτικής, της τέχνης του βιβλίου, της κεραμικής) και το εργαστήριο του «γυμνού νυχτός». Θα είμαστε περίπου 70 με 80 φοιτητές στους χώρους αυτούς. Είχαμε ορίσει να βρεθούμε στις πέντε η ώρα στο διάδρομο της Σχολής, έξω από τη βιβλιοθήκη και να συζητήσουμε τα θέματα και συνέχεια να πάμε στη συνάντηση, στις έξι η ώρα, με συγκεκριμένες προτάσεις.

Την ώρα της συνάντησής μας, όπως είχε οριστεί η 5^η μμ, βρεθήκαμε καμιά δεκαριά άτομα. Περιμέναμε λίγο, αλλά τίποτε. Τότε ο Τάκης ο Γιωτάκης και ο Γιώργος ο Σηφριανός κατέβηκαν στα εργαστήρια και τους υπενθύμισαν και τους κάλεσαν ν' ανέβουν για να συζητήσουμε τα θέματα. Από το κάλεσμα αυτό ήρθαν και άλλοι πέντε ή έξι. Για να συζητήσουμε και ν' αποφασίσουμε, τελικά βρεθήκαμε καμιά δεκαπενταριά άτομα. Οι υπόλοιποι αδιαφόρησαν και συνέχισαν να εργάζονται στα εργαστήρια. Στην ολιγομελή αυτή συνάντηση ακούστηκαν διάφορες απόψεις. Μία από αυτές, αν δεν κάνω λάθος του Τάκη, ήταν να προτείνουμε κατάληψη του χώρου του Πολυτεχνείου για να γνωστοποιήσουμε το θέμα στον κόσμο. Σ' αυτή την πρόταση συμφωνήσαμε μόνο τέσσερα άτομα, ο Τάκης ο Γιωτάκης, ο Γιώργος ο Σηφριανός, ο Στέλιος, ο Καπετανάκης κι' εγώ. Όλοι όσοι ήταν οργανωμένοι σε παρατάξεις αρνήθηκαν αυτή την εκδοχή γιατί την θεώρησαν επικίνδυνη. Τότε τους πρότεινα ότι θα πρέπει να φύγουν, γιατί δεν μπορούσαμε να τους προστατέψουμε. Κατά τις έξι παρά είκοσι βγήκαμε στην αυλή να ιδούμε τι γίνεται με τις άλλες Σχολές του Πολυτεχνείου. Τους πρώτους που συναντήσαμε ήταν τρεις φοιτητές από την Αρχιτεκτονική, ένας από αυτούς ήταν ο αδερφός του Γιώργου, ο Νίκος ο Σηφριανός. Τους ρωτή-

σαμε τι αποφάσισαν και η απάντησή τους ήταν ότι δεν πήραν καμία συλλογική απόφαση. Αφού τους είπαμε την δική μας θέση και μετά από μια σύντομη συζήτηση συμφώνησαν κι αυτοί για την κατάληψη.

Στις έξι και κάτι πήγαμε στον προκαθορισμένο χώρο για την τελική συνάντηση. Εκεί άρχισαν να έρχονται εκπρόσωποι και άλλων Σχολών της Αθήνας. Από τη μεριά μας, των φοιτητών της Α.Σ.Κ.Τ., είχαμε αποφασίσει να μας εκπροσωπήσει και να θέσει την πρότασή μας ο Γιώργος.

Στη συνάντηση αυτή, των εκπροσώπων των Σχολών, απ' ότι ακούστηκε, δεν υπήρχε καμία συλλογική απόφαση, παρά μόνο αποφάσεις μικροομάδων. Όταν ανακοινώθηκε η δική μας πρόταση υπήρχε μια επίμονη αρνητική στάση απ' όλους τους παρευρισκόμενους, δεν ήθελαν με τίποτε την κατάληψη, προσπάθησαν με τις θέσεις και τους φόβους τους να την αποτρέψουν.

Να τονίσω ότι εκείνη τη στιγμή η μόνη αιτία για την κατάληψη ήταν να φύγει η αστυνομία και οι παρεμβάσεις της από τις σχολές για να μπορούμε να κάνουμε ανενόχλητοι τα μαθήματά μας.

Κατά τις οκτώ παρά η συνάντηση διαλύθηκε χωρίς να καταλήξουμε σε καμία απόφαση. Εμείς, όμως η μικρή ομάδα, επιμείναμε στην κατάληψη.

Στις οκτώ η ώρα τέλειωναν και τα μαθήματα των εργαστηρίων της Σχολής μας. Με την έξοδό των συμφοιτητών μας από τα εργαστήρια τους ανακοινώσαμε την θέση μας για την κατάληψη, αλλά δεν έμεινε κανένας για τη υλοποίησή της. Όλοι έφυγαν για τα σπίτια τους.

Όμως γύρω στις εννιά παρά το βράδυ ήρθε, από την είσοδο της οδού Στουρνάρα, στο προαύλιο του Πολυτεχνείου η πρώτη ομάδα. Ήταν από την Νομική σχολή, καμιά εικοσαριά με τριανταριά άτομα. Στην ομάδα αυτή ήταν κι ένας συγχωριανός μου που ήταν φοιτητής της Νομικής, ο Νίκος Νασιαθύμιος. Όταν τον είδα από μακριά άρχισα ν' ανησυχώ και απομακρύνθηκα για να μη με αναγνωρίσει. Δεν ήθελα να μάθει κανένας ότι βρισκόμουν εκεί. Δεν ήθελα να το μάθουν ούτε και οι γονείς μου, δεν ήθελα να τους στενοχωρήσω για τίποτε, αν και ήξεραν τον χαρακτήρα μου, δεν ήθελα να δώσω αφορμή να με σκέπτονται.

(Έτυχε, στο στρατό, να διαβάσω αυτά που ήταν γραμμένα από την αστυνομία στον φάκελό μου. Ήταν γραμμένα «στο φύλλον ποιού», όπως το έλεγαν. Ήταν γραμμένα διάφορα, ακόμα κι αυτά που είχα πει κατά καιρούς σε διάφορους, σε φίλους και συμμαθητές μου, με τα ονόματά τους. Τα παιδιά δεν πήγαιναν να «καρφώσουν» οι ίδιοι στην αστυνομία, οι επιτήδειοι έβλεπαν με ποιους έκανα παρέα, τους πλησίαζαν και εκμαίευαν αυτά που έλεγα για την δικτατορία και την πολιτική κατάσταση. Βρήκα επίσης, στο φάκελό μου, γραμμένα και όσα αφορούσαν την πολιτική κατάσταση της οικογένειάς του πατέρα μου. Για πρώτη φορά έμαθα ότι ο πατέρας μου ήταν στον «ΕΛΑΣ» «υπό τον Αραχναίο» κι ο «πάππος» μου, ο Βασίληπαναγιώτης, έτσι τον είχαν γραμμένο, συμμετείχε στις κρυφές επιτροπές που φρόντιζαν για την προμήθεια του ΕΛΑΣ με τρόφιμα. Στο σπίτι

δεν μίλαγαν ποτέ για τέτοια πράγματα ... δύσκολες οι καταστάσεις στα χωριά μας μετά τον πόλεμο, την δεκαετία του 50 και του 60).

Σε λίγο έφτασαν στο χώρο κι μερικές ακόμα μικροομάδες.

Στους φοιτητές που έφτασαν στο Πολυτεχνείο και σε μερικούς που ήταν ήδη εκεί, καμιά εβδομηνταριά άτομα σύνολο, από ό,τι θυμούνται κι οι άλλοι, τους ανακοινώσαμε για την κατάληψη, δεν υπήρχαν αντιρρήσεις, φάνηκε να συμφωνούν. Στη συνέχεια, σχεδόν όλοι, μαζεύτηκαν στην αίθουσα εκδηλώσεων, στο κεντρικό κτήριο της Αρχιτεκτονικής και άρχισαν να τραγουδούν. Στην αυλή είχαμε μείνει εμείς οι λίγοι που προτείναμε την κατάληψη, προβληματισμένοι με τη στάση τους. «Που πάνε»; «Ποιος θα τους προστατέψει εκεί μέσα»;

Σε κάποια τμήματα του Πολυτεχνείου, στο πίσω μέρος, υπήρχαν ακόμα φώτα στα εργαστήρια, κάποιοι φοιτητές και κάποιοι καθηγητές. Εμείς τριγυρνούσαμε για να εποπτεύσουμε το χώρο. Εκεί γύρω στα μεσάνυχτα που διαπιστώσαμε ότι δεν είναι άλλοι στις σχολές, δεν «κινούνταν τίποτε», δεν υπήρχε κόσμος, ασφαλίσαμε τις δυο πλαϊνές εισόδους της οδού Στουρνάρα, από την οδό Τοσίτσα τις είχαμε ασφαλίσει λίγο νωρίτερα.

(Την ασφάλιση την έκανα με σίδερα που χρησιμοποιούσαμε για τις αρματούρες στη γλυπτική με τον πηλό. Τα βρήκα, παραπεταμένα, έξω δεξιά από την είσοδο που οδηγούσε στο υπόγειο της σχολής).

Εν τω μεταξύ, είχε μαθευτεί στους εξουσιάζοντες ότι κάνουμε κατάληψη, και από νωρίτερα είχε διακοπεί η κυκλοφορία στην οδό Πατησίων κι απ' έξω ήταν μόνο αστυνομικοί με πολιτικά οι οποίοι μας απειλούσαν φραστικά και με λέξεις που δεν γράφονται. Κάποια στιγμή, όσο προχωρούσε η νύχτα, είδα στην οδό Πατησίων, στο απέναντι από τη σχολή μας πεζοδρόμιο, κι έναν άλλον συγχωριανό μου, με πολιτικά, τον Βαγγέλη Βασ...ου. Αυτό με ανησύχησε και με προβλημάτισε ιδιαίτερα, ήξερα ότι ήταν στρατιώτης, δεν περίμενα τέτοια εξέλιξη. Το είπα και στους άλλους κι αστεειυόμενος τους συνέστησα «να μην ανησυχούνε γιατί μας φυλάνε, οι απ' έξω, καλά». Μετά απ' αυτό αρχίσαμε, περιφερόμενοι, να επιβλέπουμε το χώρο όλη τη νύχτα.

Οι ευρισκόμενοι στη αίθουσα εκδηλώσεων της αρχιτεκτονικής συνέχιζαν να τραγουδούν.

Άρχισε να ξημερώνει η Πέμπτη 15^η Νοέμβριου και κάποια στιγμή οι αστυνομικοί έφυγαν απ' έξω από τους κοντινούς δρόμους και άρχισε ξανά η κυκλοφορία στην Πατησίων και στην οδό Στουρνάρα.

Στις οκτώ η ώρα άρχιζαν τα μαθήματα, λίγο πριν είχε αρχίσει να έρχεται κόσμος, οι επιστάτες και οι υπάλληλοι της σχολής μας αλλά και των άλλων σχολών του Πολυτεχνείου και φοιτητόκοσμος για να παρακολουθήσει μαθήματα. Πληροφορήθηκαν για τη θέση μας, τη στάση μας και για τη νύχτα που πέρασε.

Στις σχολές δεν έγινε κανένα μάθημα.

Ως νυχτερινή ομάδα, προσπαθήσαμε να έχουμε μια καλή επαφή κι έναν συντονισμό με τους υπόλοιπους για να μπορούμε να ελέγχουμε την κατάσταση. Δεν ήταν εύκολο. Μετά από πολλές σκέψεις και επαφές με τις άλλες Σχολές του Πολυτεχνείου, κατά τις εννέα η ώρα, έπεσε η ιδέα να φτιαχτεί, για το συντονισμό, μια Συντονιστική Επιτροπή. Αυτή η επιτροπή θα απαρτιζόνταν από έναν εκπρόσωπο από κάθε σχολή.

Στη σχολή μας, γι' αυτό το σκοπό, μαζευτήκαμε αρκετοί στο διάδρομο έξω από τη γραμματεία, αυτοί που ήταν υπέρ της κατάληψης, αλλά και κάποιοι που διαφωνούσαν. Συζητήσαμε το θέμα της Συντονιστικής Επιτροπής και προτείναμε, από τη Σχολή μας, να μας εκπροσωπήσει ο Γιώργος ο Σηφριανός.

Το πρώτο «παρατράγουδο» δεν άργησε να εμφανιστεί. Όταν ο Γιώργος πήγε στη Συντονιστική Επιτροπή να μας εκπροσωπήσει βρήκε στη θέση του έναν άλλον συμφοιτητή μας, τον Γιάννη Γεωργακάκη. Του είπε ότι επέλεξαν αυτόν για να εκπροσωπήσει τη Σχολή και να φύγει αυτός από τη θέση αυτή. Ο Γιάννης αρνήθηκε ν' αποχωρίσει, παρά την επιμονή του Γιώργου. Το ανέφερε και στους υπόλοιπους παρευρισκόμενους της Συντονιστικής Επιτροπής αλλά δεν μπορούσαν να κάνουν τίποτε και έτσι γύρισε πίσω και μας το κατήγγειλε.

(Ο Γιάννης Γεωργακάκης ήταν φοιτητής στη γλυπτική και ερχόταν αραιά και που στη σχολή γιατί δημοσιογραφούσε στην εφημερίδα «Τα Νέα»).

Αυτό μας προβλημάτισε πολύ, όλους. Αναρωτηθήκαμε «για το ποιος κάνει κουμάντο», αλλά εκείνη τη στιγμή δεν μπορούσαμε να κάνουμε τίποτα. Από τη σχολή μας είχαν μαζευτεί αρκετοί φοιτητές και έπρεπε να συντονιστούμε μεταξύ μας, για το πώς θα ενεργήσουμε, τι θα κάναμε. **Έπρεπε να περιφρουρήσουμε τη Σχολή μας για να μη καταστραφεί τίποτε**, γιατί είχαν ανοιχτεί τα εργαστήρια και παρέμειναν ανοιχτά διότι οι υπάλληλοι είχαν φύγει. Ορίσαμε τι θα έκανε ο καθένας μας και ότι δεν θα έφευγε από τη θέση του κανένας αν δεν τον αντικαθιστούσε άλλος. Υποψιαζόμαστε τα πάντα, δεν μπορούσαμε να ελέγξουμε τον κόσμο. Κάποια στιγμή, εκεί πρωί-πρωί, είπαμε να γράψουμε και συνθήματα. Δεν θέλαμε όμως να λερώσουμε και να χαλάσουμε τους τοίχους. Ο Μανώλης ο Σιβριδάκης πήγε στο σπίτι του, που ήταν εκεί κοντά, και έφερε τα δυο λευκά σεντόνια του, τα χρώματα και τα πινέλα του. Ο Μανώλης κι εγώ, σ' αυτά τα δυο σεντόνια, γράψαμε τα πρώτα συνθήματα. Τα δυο αυτά συνθήματα γράφτηκαν πριν από τη σύσταση της Συντονιστικής Επιτροπής και αναφέρονταν στους λόγους και στόχους της κατάληψης. Όσα συνθήματα γράψαμε στη συνέχεια ήταν μετά από αποφάσεις της Συντονιστικής Επιτροπής, παρ' όλο που δεν συμφωνούσαμε σε πολλά από αυτά.

Η επιτήρηση της σχολής μας ήταν αυστηρή, να μη μπει κανένας ξένος μέσα, που να μη τον γνωρίζουμε. Αυτό που είχαμε καθορίσει από την αρχή ήταν: **«ότι η Σχολή είναι για εμάς, για να μάθουμε αυτά που είναι να μάθουμε όσο καλλίτερα μπορούμε»**, αυτός ήταν εξ άλλου και ο λόγος της κατάληψης, ν' απομακρύνουμε την «αναστάτωση» που περιέγραψα πιο πάνω.

Ο κόσμος άρχισε να πληθαίνει. Το έμπα κι το έβγα γίνονταν μόνο από την οδό Πατησίων, την κεντρική είσοδο. Από τον κόσμο έξω στην οδό Πατησίων είχε διακοπή και η συγκοινωνία γιατί οι διαμαρτυρόμενοι παρευρισκόμενοι φοιτητές σταματούσαν τα τρόλεϊ και τα λεωφορεία και μοίραζαν στους επιβάτες χαρτιά με διάφορα συνθήματα.

(Κάποια στιγμή, εκεί κατά το μεσημέρι, είδα στο απέναντι πεζοδρόμιο από τη Σχολή μας, στην οδό Πατησίων τον ξάδερφό μου τον Κώτσιο. Ο Κώτσιος ήταν φοιτητής στην Α.Σ.Ο.Ε.Ε. και μέναμε στο ίδιο σπίτι, στην οδό Βελβενδού 27 και Φαέθοντος στην Κυψέλη. Το προηγούμενο Σάββατο είχε πάει στο χωριό και είχε επιστρέψει εκείνη τη μέρα πρωί-πρωί. Δεν με βρήκε στο σπίτι, άκουσε τα νέα από το ραδιόφωνο και ήρθε και αυτός για να δει τι γίνεται. Θεώρησα, (κακώς θεώρησα), ότι είμαι υπεύθυνος γι' αυτόν απέναντι στους γονείς του μη πάθει τίποτα, έτσι με είχαν συνηθίσει, και αφού βρήκα κάποιον άλλο να με αντικαταστήσει, στο χώρο που φύλαγα, βγήκα να τον συναντήσω. Εκεί απ' έξω, συζητήσαμε για την κατάσταση και προσποιήθηκα ότι είμαι κουρασμένος και του πρότεινα να πάμε στο σπίτι να φάω κάτι και να ξεκουραστώ. Γυρίσαμε στο σπίτι με τα πόδια, η συγκοινωνία, λόγω της κατάστασης, δεν λειτουργούσε. Από το χωριό είχε φέρει μαζί του και κάτι χρήματα που του είχε δώσει ο πατέρας μου για ένα χωράφι που νοίκιαζε για βοσκή για τα πρόβατα, για να τα έδινα εγώ στον συγχωριανό που είχε το χωράφι και έμενε κι αυτός εδώ στην Αθήνα. Για να μην έρθει στο Πολυτεχνείο, και προσποιούμενος ξανά την κούραση μου, τον παρακάλεσα να τα πάει αυτός να δώσει τα χρήματα. Έτσι έγινε, το απόγευμα ο Κώτσιος τα πήγε στο συγχωριανό μας κι εγώ γύρισα στο Πολυτεχνείο χωρίς να του ειπώ τίποτε).

Με την επιστροφή μου στο Πολυτεχνείο, αργά το απόγευμα, έμαθα ότι είχαν έρθει και οι πρώτοι διαμαρτυρόμενοι πολίτες, ήταν κάτοικοι των Μεγάρων, από την Πάχη, που τους απαλλοτρίωναν τα χωράφια τους με το έτσι θέλω για να γίνουν στη θέση τους διυλιστήρια.

Την ίδια μέρα είχαν στήσει και τον ραδιοφωνικό σταθμό.

Μέσα στο Πολυτεχνείο κι απ' έξω είχε μαζευτεί πολύς κόσμος. Από κάποια στιγμή είχε διακοπή και η συγκοινωνία.

Αυτό που μας ανησυχούσε περισσότερο ήταν το γεγονός που δεν μπορούσαμε να ελέγξουμε τους παρευρισκόμενους μέσα στους χώρους και στην αυλή της σχολής μας. Υποψιαζόμαστε ότι «κάποιοι μπορεί να ήταν ασφαλίτες».

Την Πέμπτη το πρωί, κάποιοι από τους παλιότερους συμφοιτητές, που ήξεραν περισσότερο, είχαν μπει στη γραμματεία, στο γραφείο του «κυβερνητικού επίτροπου», απόστρατου αξιωματικού, και του πήραν ό,τι είχε. Όπως μου είπαν, βρήκαν ένα βιβλίο που ήταν καταγεγραμμένοι οι «αντιφρονούντες» φοιτητές. Ήταν γραμμένα τα φρονήματά τους και οι δράσεις τους μέσα στη σχολή. Έγραφε για πολλούς και τον Τάκη Γιωτάκη. Το βιβλίο αυτό, αφού το διάβασαν, το πήραν και το έκρυψαν

πίσω από τη βάση ενός γλυπτού για να το πάρουν αργότερα ως ντοκουμέντο, αλλά όταν πήγαν, αργότερα να το πάρουν, είχε εξαφανιστεί. Με το πλησίασμα της νύχτας ο απ' έξω κόσμος άρχισε να φεύγει αλλά και αρκετοί από αυτούς που ήταν μέσα στη αυλή του Πολυτεχνείου. Μέσα μείναμε λίγοι, σε σχέση με αυτούς που παρευρέθηκαν την ημέρα, αλλά αρκετοί περισσότεροι από αυτούς της προηγούμενης βραδιάς.

Οι πολλές χιλιάδες που γράφτηκαν κατά καιρούς, δεν ευσταθούν. Και τη δεύτερη αυτή βραδιά, αυτοί που επιτηρούσαμε τους χώρους είμαστε πάλι οι ίδιοι, βοηθούμενοι από κάποιους άλλους ακόμα. Η επαφή με την Συντονιστική Επιτροπή ήταν άμεση και είχε από εμάς κάθε ενημέρωση.

Και τη νύχτα αυτή είχε διακοπεί η κυκλοφορία γύρω απ' το Πολυτεχνείο με παρόντες τους αστυνομικούς με πολιτικά, να βρίζουν και να απειλούν, με τον συνηθισμένο τρόπο τους. Η παρουσία τους ήταν σε όλους τους εφαπτόμενους δρόμους, στην οδό Πατησίων, στην οδό Τοσίτσα και στην οδό Στουρνάρα, πολλές φορές κοντά στα κάγκελα.

Δυο βραδιές άπνους και ύπνος δεν ερχόταν, το σώμα μου, από τα γεγονότα και την έγνοια τι μπορεί να συμβαίνει γύρω μας, ήταν σε μια υπερδιέγερση, δεν καταλάβαινα καμία κούραση.

Η νύχτα πέρασε και άρχισε να ξημερώνει η Παρασκευή 16^η Νοεμβρίου, η αστυνομία απομακρύνθηκε και η κυκλοφορία ξανάρχισε σιγά-σιγά στους δρόμους. Κάποια στιγμή, εκεί γύρω στις οκτώ και μισή, ανοίξαμε την κεντρική πόρτα της οδού Πατησίων. Στην αρχή άρχισε να μπαίνει μέσα φοιτητόκοσμος και λίγο αργότερα και άλλος κόσμος.

Κάποια στιγμή, κοντά στο κολατσιό, γέμισε κόσμος πολύς και μέσα και έξω. Η κυκλοφορία από κάποια στιγμή, απ' την πολυκοσμία, διακόπηκε.

Την ίδια ώρα περίπου, στα απέναντι κτίρια επί της οδού Πατησίων, στους πάνω ορόφους, εμφανίστηκαν κάμερες, φωτογράφοι και κινηματογραφιστές. Φοβηθήκαμε για την καταγραφή μας γιατί δεν ξέραμε ποιοί ακριβώς ήταν. Υποθέσαμε ότι μπορεί να είναι και «ασφαλίτες». Ήξερα ότι στο εργαστήριο της χαρακτηριστικής υπήρχαν καθρέφτες που χρησιμοποιούσαν οι φοιτητές για την αποτύπωση των ανάποδων σχεδίων-εικόνων στο ξύλο για την ξυλογραφία, στο χαλκό για την χαλκογραφία, στην πέτρα για τη λιθογραφία. Προσωπικά πήγα και τους πήρα και μ' αυτούς τους καθρέφτες αντιφεγγίζαμε στις κάμερες για να δυσκολεύουμε την καταγραφή των προσώπων μας, αν και γνώριζα ότι δεν δυσκολεύαμε την γενική καταγραφή.

Από τη Συντονιστική Επιτροπή έρχονταν, κάθε τόσο, εντολές για καταγραφή συνηθμάτων σε πανό. Σε πολλά από αυτά δεν συμφωνούσαμε, γιατί κάποιοι από εμάς δεν πιστεύαμε ότι θα ρίχναμε τη χούντα, αλλά

τα γράφαμε κι εγώ προσωπικά τα έβγαζα έξω από τους χώρους του Πολυτεχνείου και τα έδινα να τα κρατούν οι παρευρισκόμενοι εκεί. (Υπήρχαν περιπτώσεις που κάποιοι από τους εκεί έξω παρευρισκόμενους δεν δέχονταν να τα κρατούν).

Στα πίσω μέρη και στο προαύλιο, ομάδες έγγραφαν συνθήματα σε χαρτιά με το χέρι και τα έβγαζαν ή τα πέταγαν και αυτοί έξω στον κόσμο. Στο εργαστήριο της «Τέχνης του Βιβλίου» δεν επιτρέψαμε να μπει κανένας για να χρησιμοποιήσει το τυπογραφείο, παρ' ότι ήταν παρευρισκόμενοι και τυπογράφοι και κάποιοι τους προτείνανε να το χρησιμοποιήσουν για να καταγραφούν συνθήματα εκεί. Θέλαμε, όπως είχαμε αποφασίσει, να μη καταστραφούν οι χώροι της Σχολής μας.

Αυτήν τη μέρα την Παρασκευή, την 16^η Νοεμβρίου, είχε έρθει μέσα πολύς κόσμος και αρκετοί επώνυμοι. Σε όσους εγώ είδα δεν αναγνώρισα καμία επαναστατικότητα, όπως είχε καταγραφεί από διάφορους δημοσιογράφους, αργότερα, σε έντυπα, ραδιόφωνα και τηλεοράσεις.

Το απόγευμα της Παρασκευής άρχισαν τα πρώτα προβλήματα. Η χούντα είχε κινητοποιήσει τις δυνάμεις της για να διαλύσει την εξέγερση. Κατέφθασαν απ' έξω, μέσα, οι πρώτοι τραυματίες απ' αυτούς που ήταν διαμαρτυρόμενοι στους δρόμους, λίγο μακρύτερα από το Πολυτεχνείο. Όλους τους τραυματίες τους πηγαίνανε στο ιατρείο που είχε στηθεί στο κεντρικό κτίριο της Αρχιτεκτονικής, άλλοι βαριά τραυματισμένοι και άλλοι ελαφρά. Εκείνη την ώρα έξω από το χώρο του Πολυτεχνείου επικρατούσαν δυο καταστάσεις, στο μεγαλύτερο ποσοστό, όσο περνούσε ο χρόνος, επικρατούσε ένας πανικός, πολλοί προσπάθησαν να μπουν μέσα στο Πολυτεχνείο για να προστατευτούν και άλλοι ν' απομακρυνθούν από το χώρο αυτό. Η άλλη περίπτωση ήταν η επαναστατική διαμαρτυρία με τις φωνές και τα συνθήματα κατά της χούντας.

Κάποια στιγμή αξιολογήσαμε την κατάσταση σαν δύσκολη και επικίνδυνη, γι αυτό και τοποθετήσαμε πίσω από τις κεντρικές πόρτες, για αντίσταση, αυτοκίνητα. Στην κεντρική είσοδο της οδού Πατησίων τοποθετήσαμε εκτός από ένα άλλο αυτοκίνητο και την Μερσεντές του Πρύτανη του Πολυτεχνείου, στην είσοδο της οδού Τοσίτσα τοποθετήσαμε κόντρα το λεωφορειάκι του Πολυτεχνείου και στην είσοδο της οδού Στουρνάρα τοποθετήσαμε άλλα ιδιωτικής χρήσης αυτοκίνητα.

Όσο περνούσε ο χρόνος τα πράγματα γίνονταν όλο και πιο δύσκολα. Ο ήλιος ήταν ακόμα έξω, δεν είχε βασιλέψει και άρχισαν να πέφτουν δακρυγόνα, στην αρχή έξω από το χώρο του Πολυτεχνείου και μετά και μέσα. Η κατάσταση ήταν ασφυκτική. Κάποια στιγμή μπήκα στο εργαστήριο γλυπτικής του κυρίου Δημήτρη Καλαμάρα, φωνάζοντας και άλλους δυο συμφοιτητές και πήραμε πηλό και μ' αυτόν σκεπάζαμε τα

δακρυγόνα που πέφτανε μέσα στην αυλή. Ο πηλός δεν επέτρεπε στα δακρυγόνα να βγάζουν το περιεχόμενό τους.

(Κάποια από αυτά τα σκεπασμένα δακρυγόνα που δεν τα αντιλήφθηκαν, με τον καθαρισμό του χώρου να τ' απομακρύνουν, τα ξεσκεπάσαμε αργότερα και κάποια τα πήραμε, για ενθύμιο, στα σπίτια μας).

Από τη μεριά της οδού Πατησίων έπεσαν και οι πρώτες σφαίρες. Στο κτήριο της Σχολής Καλών Τεχνών από τη μεριά της Πατησίων, ήταν η Διεύθυνση της Σχολής. Στα ανοιχτά παράθυρά της, βρίσκονταν διαμαρτυρόμενοι φοιτητές και κάποια στιγμή δέχτηκαν σφαίρες. Δεν τραυματίστηκε κανένας γιατί τα εγκατέλειψαν αμέσως. Τα σημάδια στον τοίχο γύρω από τα παράθυρα μαρτυρούσαν το γεγονός αυτό. Τραυματίες απ' έξω συνέχιζαν να έρχονται στο ιατρείο και άλλοι να διαμετακομίζονται στα νοσοκομεία με γνωστά προβλήματα από την ασφάλεια, όπως έχουν καταγραφεί. Σε κάποιους από τους τραυματίες που έφθναν απ' έξω προς το ιατρείο, ακούστηκαν από τους μέσα στην αυλή παρευρισκόμενους, τα λόγια «αθάνατος - αθάνατος - αθάνατος». Πόσο βαριά τραυματισμένοι έφταναν ή αν ήταν νεκροί δεν μπορούσα να το διαπιστώσω γιατί ήμουν μακριά. Μέσα στο Πολυτεχνείο δεν υπήρξαν θάνατοι όπως είχε αναφερθεί από διάφορους κατά καιρούς.

Όσο νύχτωνε τα πράγματα δυσκόλευαν περισσότερο, εμφανίστηκε ο στρατός: Τα δυο άρματα μάχης (τα τανκς) στην οδό Πατησίων και στρατός στις οδούς Τοσίτσα και Στουρνάρα.

(Μου έκανε εντύπωση για τον «συγχρονισμό», όπως και να το πάρει κανείς, στο ακόλουθο περιστατικό. Στην οδό Τοσίτσα είδα μια ομάδα τριών στρατιωτών, όλοι οπλισμένοι, να περιπολεί με γοργό βήμα, σχεδόν τρέχοντας. Μπροστά ήταν ένας λοχίας με το ακουστικό του ασυρμάτου στο αφτί και ακολουθούσε ένας ασυρματιστής με φορτωμένο τον ασύρματο και ποιο πίσω ένας άλλος στρατιώτης που παρήγαγε ενέργεια-ρεύμα για τη λειτουργία του ασύρματος με τον χειροκίνητο δυναμό, περιέστρεφε το δυναμό με τα δυο του χέρια. Ήταν και οι τρεις ενωμένοι - καλωδιωμένοι, άριστος συγχρονισμός!!!).

Με την εμφάνιση του στρατού, για ν' αποφευχθούν επιθέσεις, ακουγόταν από τη μεριά μας, ασταμάτητα, το σύνθημα «είμαστε αδέρφια σας - είσαστε αδέρφια μας ...».

Όταν έφτασαν τα τανκς, εγώ φύλαγα - επιτηρούσα την είσοδο της Σχολής που οδηγούσε στο υπόγειο, προς το εργαστήριο της «Τέχνης του Βιβλίου». Με την κεντρική είσοδο της οδού Πατησίων είχα οπτική επαφή και απείχα περίπου εικοσιπέντε μέτρα. Το τι συζητούσαν, ο στρατός και οι παρευρισκόμενοι μέσα από την είσοδο, δεν άκουα. Δεν είχα ακουστική επαφή λόγω της φασαρίας που γίνονταν από τα συνθήματα που φώναζαν κάποιοι φοιτητές.

Κάποια στιγμή το τανκ πλησιάζει στην είσοδο και μετά από λίγο οπισθοχώρησε. Οι διαπραγματεύσεις για την αποχώρησή μας συνεχίστηκαν και μετά από ελάχιστο χρόνο το δεύτερο τανκ πλησιάζει στην εί-

σοδο και την ρίχνει κάτω. Εισβάλλει σιγά-σιγά μέσα, αφού καταπάτησε-στραπατσάρισε και το αυτοκίνητο που είχαμε βάλει από πίσω. Οι παρευρισκόμενοι απομακρύνθηκαν γρήγορα, αυτοί που ήταν πάνω στις κολόνες που έριξε το τανκ, έπεσαν αριστερά στο παρτέρι, δεν έπαθαν τίποτε, απομακρύνθηκαν γρήγορα κι αυτοί. Αυτό που δεν πρόλαβα να 'δω, γιατί απομακρύνθηκα κι εγώ, τι έγιναν κάποιες κοπελιές που ήταν από τη μεριά που ήταν το κουβούκλιο της εισόδου.

Ήμουν ο τελευταίος που έφυγα από τη Σχολή εκείνη την ώρα. Απομακρύνθηκα μέσα από τους διαδρόμους της σχολής. Δεν συνάντησα κανέναν εκεί. Στη συνέχεια από την αριστερή πλευρά και μέσα από το κτήριο των Χημικών Μηχανικών έφτασα, μόνος, στο πίσω κτήριο, κάτω από το εστιατόριο. Από εκεί παρακολουθούσα τι γινόταν έξω. Ο στρατός είχε ρίξει τα κάγκελα δίπλα από τις εισόδους της οδού Στουρνάρα και της οδού Τοσίτσα. Ένας αξιωματικός του στρατού οπλισμένος, αν θυμάμαι καλά λοκατζής, γιατί φορούσε μπερέ, είχε μπει στην αυλή πίσω από το κτίριο της Αρχιτεκτονικής και μας παρότρυνε να βγούμε και ότι δεν θα μας πείραζε κανέναν.

Από εκεί που ήμουν είδα κόσμο να βγαίνει, έτσι αποφάσισα να βγω κι εγώ, σκεφτόμενος ότι θα έψαχναν τους χώρους και θα μ' εύρισκαν. Κατέβηκα σιγά-σιγά και βγήκα από το άνοιγμα της οδού Στουρνάρα, (είχαν ρίξει τα κάγκελα από τη δεξιά μεριά της πόρτας). Ήμουν ο τελευταίος απ' αυτή τη μεριά.

Με την έξοδο μας περίμενε η αστυνομία.

Αυτοί που βγήκαν από το άνοιγμα της οδού Τοσίτσα με κατεύθυνση προς το Αρχαιολογικό Μουσείο και στη συνέχεια προς τη Λεωφόρο Αλεξάνδρας, όπως μου είχε πει ο Μανώλης ο Σιβριδάκης που είχε βγει από εκεί, τους προστάτευσε, από την αστυνομία, ο αξιωματικός του στρατού, έστριψε το όπλο του εναντίον των αστυνομικών λέγοντάς τους ν' απομακρυνθούν και να αφήσουν τα παιδιά να φύγουν.

Οι εξερχόμενοι απ' το άνοιγμα της οδού Στουρνάρα ακολουθούσαμε την οδό Στουρνάρα προς τα επάνω, προς την πλατεία Εξαρχείων. Λίγα μέτρα πιο πάνω από την οδό Τζωρτζ η αστυνομία είχε παραταχτεί αριστερά και δεξιά του δρόμου και με τα κλομπς, «τα σκοπάκια τους» έδερναν όσους ακολουθούσαν αυτή την πορεία. Στην οδό Τζωρτζ προς την πλατεία Κάνιγγος κι από εκεί την είχε στημένη η αστυνομία. Κάποιους τους έπιασαν και τους πήγαν στην ασφάλεια.

Εγώ στα λίγα μέτρα που αναγκάστηκα να περάσω ανάμεσα από αυτόν τον κλοιό των αστυνομικών «δεν έφαγα καμία», οι κινήσεις μου ήταν τέτοιες που δεν με πρόλαβαν τα κλομπς. Κάποια στιγμή με πολύ γρήγορες κινήσεις ξέφυγα από αυτό το πέρασμα προς το δεξιό πεζοδρόμιο και προσπαθούσα ν' βρω τρόπο ν' απομακρυνθώ. Σκέφτηκα να πιέζω πόρτες στις πολυκατοικίες, μήπως κάποια ήταν ανοιχτή και μπω να

κρυφτώ. Η δεύτερη κιόλας πόρτα ήταν ανοιχτή και μπήκα, με ακολουθήσαν και άλλοι καμιά δεκαριά, και άρχισα τρέχοντας να κατευθύνομαι προς το υπόγειο. Η πολυκατοικία αυτή ήταν παγιδευμένη από την αστυνομία για να πιάσουν όποιον μπορούσαν. Την ώρα που έφτασα κάτω-κάτω στο υπόγειο άνοιξε το φως, το άνοιξαν δυο αστυνομικοί που ήταν εκεί και περίμεναν, και ταυτόχρονα ακούστηκαν και δυο πυροβολισμοί, μάλλον ήταν άσφαιρα τα πυρά. Αστραπιαία έκανα μεταβολή και επιστροφή. Με την μεταβολή μου ένα κλομπ έσπασε, έγινε κομμάτια, στο σκαλί δίπλα στο δεξί μου πόδι, τα κλομπς εκείνη την εποχή ήταν ξύλινα, δεν άντεξε, δεν με πρόλαβε, τη γλίτωσα. Με γρήγορες κινήσεις αρχίσαμε ν' ανεβαίνουμε στους επάνω ορόφους. Στον πρώτο όροφο χτυπήσαμε κουδούνια να μας ανοίξουν, αλλά δεν άνοιγε κανένας, μια κυρία μας απάντησε από μέσα: «Δεν μας αφήνει η αστυνομία ν' ανοίξουμε». Άρχισα να μαζεύω τα πατάκια που ήταν έξω από τις πόρτες, το είπα και στους άλλους να κάνουν το ίδιο, σκεφτόμενος πως μπορεί να τα χρειαστούμε για άμυνα. Και στους άλλους ορόφους δεν μας άνοιξε κανένας. Φτάσαμε πάνω - πάνω, στην πόρτα της ταράτσας. Ήταν κλειδωμένη. Ήταν μια μεταλλική πόρτα, με λαμαρίνα μέχρι το στήθος μας και στο πάνω μέρος μικρά τζαμιλίκια. Έσπασα το κάτω δεξιά και το από πάνω του τζάμι με ένα πατάκι, από τη μεριά που ήταν και η χειρολαβή με το σκεπτικό να τη χρησιμοποιήσουμε για να κρατηθούμε από τη χειρολαβή και από το κενό άνοιγμα από επάνω. Βάλαμε όλα τα πατάκια το ένα πάνω στο άλλο για να φτάσουμε καλύτερα στο άνοιγμα. Το άνοιγμα ήταν τέτοιο που με δυσκολία μπορούσαμε να περάσουμε. Πρότεινα στον πιο λεπτόσωμο να βγει αυτός πρώτος για να μας βοηθήσει στο κατέβασμα απ' την έξω μεριά. Έτσι και έγινε. Βοήθησα και βγήκαν πέντε από τους παρευρισκόμενους, ο έκτος και τελευταίος ήμουν εγώ, τους υπόλοιπους τους έπιασαν. Στη συνέχεια, προσπαθώντας ν' απομακρυνθούμε, πηδήξαμε στην ταράτσα μιας διπλανής πολυκατοικίας για να μη μας πιάσουν. Ο καθένας μας έκανε διάφορες κινήσεις για ν' απομακρυνθεί. Εγώ αποφάσισα, αστραπιαία, να κατεβώ και να κρυφτώ στον μπαλκόνι του από κάτω ορόφου, πίσω από μια μεγάλη γλάστρα με φυτά με φουντωτό φύλλωμα. Πιάστηκα κρεμάστηκα από ένα σίδερο της τέντας και άρχισα κρεμασμένος να κατεβαίνω. Το μπαλκόνι ήταν μακρύ, γιατί ήταν ρετιρέ το διαμέρισμα. Την ώρα που έφτανα σχεδόν κάτω-κάτω άρχισαν να κλείνουν τα ρολά από τις μπαλκονόπορτες, φοβήθηκα και με τον ίδιο τρόπο και ένταση ξανά ανέβηκα στην ταράτσα. Οι άλλοι τρεις ήταν ακόμα εκεί στην ταράτσα. Άλλη διέξοδο απομάκρυνσης δεν περνούσε από το μυαλό μας. Η διπλανή πολυκατοικία είχε ένα κενό που απείχε γύρω στο δυο με δυόμισι μέτρα, παρ' ότι κάποιος το πρότεινε να πηδήξουμε απ' αυτό το κενό στην διπλανή πολυκατοικία δεν το τόλμησε κανένας μας γιατί θα

πέφταμε στο κενό. Τους πρότεινα ν' ανέβουμε στο ταρατσάκι του κλιμακοστασίου για να κρυφτούμε εκεί. Σηκώσαμε τον έναν στους ώμους μας και ανέβηκε, στη συνέχεια σηκώσαμε τον δεύτερο και οι δυο από πάνω τραβήξαν και εμάς. Ξαπλώσαμε στη μέση από το ταρατσάκι που ήταν κατάμαυρο από τη γάνα-κάπνα του καλοριφέρ που άφηνε ο καπνοσυλλέκτης, (εκείνη την εποχή για τη θέρμανση καίγανε και μαζούτ πετρέλαιο). Άνοιξα το σακάκι μου για να μη μαυρίσει απ' έξω και περιμέναμε εκεί ξαπλωμένοι. Στον λίγο αυτό χρόνο προλάβσαμε να «συστηθούμε». Από τους ξαπλωμένους στο ταρατσάκι, ένας ήταν τυπογράφος, ο άλλος και μουσάτος ήταν ηθοποιός κι εγώ φοιτητής, ο τέταρτος δεν θυμάμαι, παρ' όλο που είπαμε τα ονόματά μας γρήγορα τα ξέχασα. Κάποια στιγμή, από εκεί ξαπλωμένοι που ήμασταν, είδα από τη μεριά μου, στην τσάτσα πολυκατοικίας στην απέναντι μεριά του δρόμου δυο αστυνομικούς που είχαν βγει και ψάχνανε στις τσάτσες μήπως ήταν κανένας, το είπα ψιθυριστά και στους υπόλοιπους και να μη κουνηθούν και μας εντοπίσουν. Ο ηθοποιός δεν άντεξε και ήθελε να σηκώσει το κεφάλι του και να ιδεί τι γίνεται. Τον έπιασα από τα γένια του και του κράτησα το κεφάλι με δύναμη κάτω. Το τράβηγμα ήταν τέτοιο που ο πόνος κράτησε πολύ, όπως μου είχε πει αργότερα. Οι αστυνομικοί πολύ γρήγορα έφυγαν, τους το είπα και ηρέμησαν.

Μετά από κάμποση ώρα μια φωνή μας φώναξε από κάτω, από την πόρτα της τσάτσας, να κατέβουμε και να μη φοβόμαστε γιατί «είναι δικοί μας άνθρωποι». Ήταν η φωνή του πέμπτου που είχε κρυφτεί πίσω από κάποιο μπαούλο και κάτι άλλα πράγματα που ήταν στο πάνω μέρος του κλιμακοστασίου. Ο από κάτω ένοικος, εκείνος που έκλεισε τα ρολά όταν εγώ κατέβαινα, λίγο αργότερα όπως μας είπε, υποπτεύθηκε, ότι θα είμαστε φοιτητές και βγήκε σιγά-σιγά και μας έψαχνε. Τους δυο τους βρήκε και τους έβαλε στο σπίτι του. Με τη συζήτηση που κάνανε, κατάλαβε ότι είμαστε και εμείς κάπου. Βγήκε με τον έναν και μας έψαχνε. Έτσι κατεβήκαμε και εμείς και μπήκαμε μέσα στο σπίτι του. Η οικογένεια αυτή δεν είχε παιδιά και η αγωνία του άντρα του σπιτιού, την ώρα εκείνη ήταν για τα δυο του ανίψια, τα παιδιά της αδερφής του. Ήταν και τα δυο φοιτητές και οργανωμένοι στο Ρήγα Φεραίο και ήταν και αυτά στο Πολυτεχνείο. Προσπαθούσε να επικοινωνήσει με τη μάνα τους για να μάθει νέα τους, αλλά τα τηλέφωνα δεν λειτουργούσαν, ήταν κομμένα. Μπήκα στην τουαλέτα και καθάρισα το πουκάμισό μου από τις γάνες από την καπνοδόχο στο ταρατσάκι και έπλυνα το πρόσωπό μου γιατί είχε λερωθεί κι αυτό. Καθόμασταν στο σαλόνι με κλειστά τα παραθυρόφυλλα, για να μη εντοπιστούμε από τις απέναντι τσάτσες, και συζητάγαμε την κατάσταση. Ο σπιτονοικοκύρης μας κέρασε καφέ και μας έδωσε κάτι να φάμε, αλλά σε μένα «δεν περνούσε τίποτε κάτω». Κάποια στιγμή άνοιξε το ραδιόφωνο για ν'

ακούσουμε νέα, όπως μας είπε, πριν άκουγε το ραδιοφωνικό σταθμό του Πολυτεχνείου. Ψάχνοντας έπιασε το B.B.C. του Λονδίνου που εκείνη τη στιγμή είχε ανταπόκριση από την Αθήνα και ακούσαμε τα νέα, όπως τα μετέδιδε ο ανταποκριτής

Άρχισε να ξημερώνει, Σάββατο 17 του Νοέμβρη, Ο σπιτονοικοκύρης (να με συγχωρέσει που δεν θυμάμαι τ' όνομά του) άρχισε να σκέφτεται πώς θα φύγουμε χωρίς προβλήματα. Ήταν περίπου έξι και κάτι η ώρα, από κάτω στο ισόγειο ήταν ένα μανάβικο, κατάστημα που ανοίγει πολύ πρωί, είπε «θα πάω να βολιδοσκοπήσω προσποιούμενος ότι θέλω ν' αγοράσω φρούτα». Γύρισε και μας είπε ότι «εδώ κοντά δεν φάνηκε αστυνομία». Πρώτος κατέβηκε ο τυπογράφος και απομακρύνθηκε. Μετά από κανένα τέταρτο της ώρας ο σπιτονοικοκύρης ξανακατέβηκε και είπε ότι «θα πάει πιο πέρα μέχρι το ψιλικατζίδικο να πάρει εφημερίδα». Επιστρέφοντας μας είπε ότι δεν είδε πουθενά αστυνομία. Αρχίσαμε σιγά - σιγά και οι υπόλοιποι να κατεβαίνουμε και ν' απομακρυνόμαστε από εκεί. Σκέφτηκα ότι δεν πρέπει να πάω προς την πλατεία Εξαρχείων και προς την Λεωφόρο Αλεξάνδρας γιατί στη οδό Μπουμπουλίνας ήταν η «ασφάλεια», ανασφάλεια για μένα. Βγαίνοντας πήγα αριστερά και ακολούθησα, με μεγάλη προσοχή και φόβο, την οδό Κωλέττη και στη συνέχεια την οδό Εμμανουήλ Μπενάκη προς το Λόφο του Στρέφη. Πάνω-πάνω στην οδό Καλλιδρομίου είχαν φτάσει οι πρώτοι μανάβηδες και άπλωναν, στους πάγκους, τα φρούτα και τα λαχανικά τους, είχε «λαϊκή αγορά». Αγόρασα περίπου δυο κιλά πορτοκάλια, (δεν είχα άλλα χρήματα μαζί μου), για να τα 'χω ως δικαιολογία αν με σταματούσε η αστυνομία για έλεγχο. Στη συνέχεια ανέβηκα στην κορυφή του Λόφου του Στρέφη, για να πάω από το πάνω μέρος του Πεδίου του Άρεως, στο σπίτι στην Κυψέλη. Αγναντεύοντας από εκεί ψηλά προς τη σχολή Ευελπίδων, είδα στο πάνω μέρος του Πεδίου του Άρεως σταθμευμένα άρματα μάχης, στρατιωτικά αυτοκίνητα και στρατιώτες. Άλλαξα αμέσως πορεία και ανέβηκα προσεκτικά πλάι-πλάι από τη δεξιά μεριά της Λεωφόρου Αλεξάνδρας. Όπως ανέβαινα σ' έναν παράδρομο της Λεωφόρου Αλεξάνδρας είδα στραπατσαρισμένα-πατημένα από τανκς μερικά αυτοκίνητα. Ανέβηκα από την περιοχή Γκύζη πάνω στα Τουρκοβούνια και από εκεί κατέβηκα στην Κυψέλη στο σπίτι. Ήταν λίγο πριν τις οκτώ, ο ξάδερφος ο Κώτσιος είχε ξυπνήσει και προσπαθούσε, από το ραδιόφωνο, να μάθει νέα. Μπήκα μέσα και αντί για καλημέρα από εμένα άκουσε το: «Μας διέλυσαν». Επικράτησε για λίγο σιωπή, μόνο οι ανάσες μας ακούγονταν. Αμέσως έκατσα και έκοψα το μουστάκι μου και ξύρισα το μικρό γένι από την αξυρισιά των ημερών, λούστηκα, έπλυνα τα ρούχα μου, έφαγα κάτι και με τον Κώτσιο μιλούσαμε για τα συμβάντα των ημερών της κατάληψης. Κατά το κολατσιό, στις δέκα η ώρα και κάτι, ανεβήκαμε στην ταρατσα της πο-

λυκατοικίας για να δούμε τι συμβαίνει γύρω στην περιοχή. Μακριά κάτω στην Πατησίων, στο κτήριο του ΟΤΕ, φαινόταν από εκεί λόγω του ύψους του, είδαμε να πετά ένα στρατιωτικό ελικόπτερο και ακούγονταν και πυροβολισμοί, από πού; δεν μπορούσαμε να καταλάβουμε. Εκεί πάνω καθίσαμε κάμποσο χρόνο. Εκείνη την μέρα, Σάββατο 17 Νοεμβρίου, η έξοδος από το σπίτι ήταν μέχρι το φούρνο και το μικρό μπακαλικάκι της γειτονιάς για τα αναγκαία για φαί.

Κάποια στιγμή ακούσαμε από το ραδιόφωνο ότι έγινε «στρατιωτικός νόμος».

Την Κυριακή και τη Δευτέρα δεν βγήκαμε από το σπίτι. Την Τρίτη βγήκα να κάνω βολιδοσκόπηση. Κατέβηκα μέχρι την πλατεία της Κυψέλης, είδα να λειτουργεί και η συγκοινωνία. Μπήκα στο τρόλεϊ, για να ιδώ τι γίνεται παρακάτω. Πήγα μέχρι το Σύνταγμα και από εκεί επέστρεψα με άλλο τρόλεϊ, της ίδιας γραμμής, από την αντίθετη πλευρά. Στο Πολυτεχνείο παρατήρησα, μέσα από το τρόλεϊ, να εργάζονται και να επισκευάζουν τα χαλάσματα της πόρτας της οδού Πατησίων και να καθαρίζουν το χώρο.

Την επομένη, την Τετάρτη 21^η Νοεμβρίου, αποφάσισα και πήγα στη Σχολή. Μπήκα από την είσοδο της οδού Τοσίτσα, η κεντρική είσοδος της οδού Πατησίων δεν λειτουργούσε. Στην είσοδο αυτή μας περίμεναν τρεις-τέσσερις αστυνομικοί, από αυτούς που επιτηρούσαν και πριν το χώρο. Για να μου επιτρέψουν να μπω μέσα, μου ζήτησαν την φοιτητική ταυτότητα - το Π.Α.Σ.Ο. για το λεωφορείο, για να δουν αν είμαι φοιτητής του χώρου αυτού και στη συνέχεια μου τη σφράγισαν με μια πράσινη στενόμακρη σφραγίδα που έγραφε «ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ». Το ίδιο έκαναν σε όλους τους φοιτητές των Σχολών του χώρου του Πολυτεχνείου, για να μας αναγνωρίζουν, με την επίδειξη της ταυτότητας, από μακριά, ότι είμαστε αυτού του χώρου. Μέχρι το τέλος της σχολικής χρονιάς για να μπορούμε στο χώρο του Πολυτεχνείου, που ήταν και η Σχολή μας, έπρεπε να δείχνουμε αυτή την ταυτότητα. Πολλές φορές έκαναν έλεγχο ταυτότητας και μέσα στο χώρο της αυλής του Πολυτεχνείου, σ' εμένα αυτό έτυχε μια φορά. Ο έλεγχος και η επιτήρηση των χώρων ήταν συνεχής. Κάποιες φορές που άργησα να βγω από το χώρο, στην έξοδο της οδού Στουρνάρα, που ήταν η μόνη βραδινή έξοδος, μου ζήτησαν ταυτότητα.

Αυτό που ακούγεται ότι «το Πολυτεχνείο έριξε την χούντα» δεν ευσταθεί.

Νεκροί, τραυματίες και ξυλοδαρμοί υπήρχαν το Σάββατο και την Κυριακή και σε άλλες δυο κατηγορίες ανθρώπων. Η πρώτη κατηγορία ήταν από ανθρώπους που πήγαιναν στη δουλειά τους ανυποψίαστοι και τους πυροβολούσαν, τέτοιο θύμα ήταν και ο πεθερός ενός συγχωρια-

νού μου ο οποίος είχε ένα κατάστημα στην οδό Μάρνης και πήγαινε το Σάββατο να το ανοίξει, τον πυροβόλησαν, χωρίς προειδοποίηση, τραυματίστηκε σοβαρά, δεν πέθανε, αλλά απ' ότι έμαθα αργότερα, έμεινε πέντε μήνες στο νοσοκομείο. Η δεύτερη κατηγορία ήταν από ανθρώπους-φοιτητές, υποστηρικτές και θιασώτες της χούντας που την Κυριακή και την Δευτέρα θεώρησαν ότι τους «γνωρίζουν για δικούς τους», «τα όργανα της τάξης» και βρέθηκαν στους δρόμους κοντά στο Πολυτεχνείο αλλά και στη πλατεία Βικτωρίας και στη Λεωφόρο Αλεξάνδρας και έφαγαν ξύλο. Αυτή την περίπτωση την περιέγραψαν γνωστοί που ήταν θιασώτες-υποστηρικτές του καθεστώτος και την έπαθαν έτσι.

Λίγο καιρό μετά το «Πολυτεχνείο» κατηγορηθήκαμε για φερέφωνα και πράκτορες της χούντας. Ακόμα και από κάποιους συμφοιτητές μας, γιατί η αστυνομία που επιτηρούσε το χώρο του Πολυτεχνείου ήταν πλέον πολύ αυστηρή στην επιτήρησή του. Υπήρχαν περιπτώσεις που οι αστυνομικοί πηγαινοέρχονταν στους διαδρόμους της σχολής και κάποιες φορές έμπαιναν και στα εργαστήρια.

Για να μη σταθώ σε άλλες λεπτομέρειες θα μείνω για το θέμα του Πολυτεχνείου στη «μεταπολίτευση».

Η νέα προσωρινή Κυβέρνηση, Ιούλιος 1974, και οι άλλοι, δεν ξέρω ποιοι ακριβώς, όρισαν την 17^η Νοέμβρη ως «εορτή της εξέγερσης του Πολυτεχνείου». (Εδώ έχω να πω ότι η «εξέγερση» έγινε την 14^η Νοεμβρίου ενώ αυτοί όρισαν την έξοδο ως εορτή του Πολυτεχνείου, όπως «την έξοδο του Μεσολογγίου»).

17^η Νοεμβρίου του 1974 ημέρα Κυριακή, που θα γινόταν ο πρώτος εορτασμός της επετείου του Πολυτεχνείου, οι κυβερνώντες, όρισαν να γίνουν οι πρώτες μεταπολιτευτικές εκλογές. Την επέτειο την μεταθέσανε μια βδομάδα αργότερα, για την 24^η του Νοέμβρη.

Γιατί δεν έκαναν το ίδιο και για τις άλλες επετείες;

Φαίνεται ότι είχαν τους λόγους τους

Εμείς, μια μεγάλη ομάδα, που είμαστε και στην «κατάληψη», θεωρήσαμε ότι η μετάθεση ήταν προσβολή και ότι πήγαν να εκμεταλλευτούν πολιτικά την κατάσταση, αποφασίσαμε να «εορτάσουμε» την πρώτη αυτή επέτειο την Παρασκευή 15^η Νοεμβρίου αντί της 24^{ης} και να κάνουμε πορεία στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής, γιατί Σάββατο και Κυριακή, λόγω εκλογών απαγορεύονταν, οι συγκεντρώσεις.

Την Πέμπτη 14^η Νοεμβρίου 1974 το απόγευμα παραμείναμε, μετά τα μαθήματα, στο χώρο του Πολυτεχνείου, στη Σχολή μας, για να περιφρουρήσουμε, ώστε να μη γίνει κάτι, και την επομένη δεν γίνει ο εορτασμός και η πορεία. Είχε αρχίσει να σουρουπώνει. Εγώ φύλαγα-επιτηρούσα τον χώρο έξω από την είσοδο της αίθουσας που γίνονταν τα θεωρητικά μαθήματα. Εκείνη τη στιγμή ακούστηκε από συμφοιτητές: «Ήρθε ο Θεοδωράκης - ήρθε ο Θεοδωράκης». Και ποιός δεν ήθελε

εκείνη τη στιγμή να δει τον Θεοδωράκη; Άτομο και όνομα που κάποιοι είχαν πάει και φυλακή γιατί άκουγαν την μουσική του. Το ίδιο κι εγώ, ήθελα να πάω να τον δω κι από κοντά. Όσπου να βρω κάποιον να με αντικαταστήσει πέρασε λίγος χρόνος. Μόλις αντικαταστάθηκα έτρεξα να πάω κοντά του, στην οδό Στουρνάρα κάτω από την Πατησίων, μπροστά από την είσοδο του «Θεάτρου Βεάκη». Πριν φτάσω, καμιά δεκαριά μέτρα μακριά, είδα να διαλύονται, ο Θεοδωράκης με την παρέα του ν' αναχωρούν προς την οδό Γ' Σεπτεμβρίου και οι δικοί μας να έρχονται προς τα πίσω, κάποιοι βρίζοντας. Ρώτησα τι έγινε; Τότε ο Μανώλης μου είπε ότι ο Θεοδωράκης τους είπε: «Να το διαλύσετε γρήγορα γιατί αν δεν το διαλύσετε, θα στείλω τους οικοδόμους της Κοκκινιάς να σας διαλύσουν». Το ίδιο είπαν και κάποιοι άλλοι φοιτητές της αρχιτεκτονικής. Με αυτά που άκουσα έχασα κάθε ιδέα για τον Θεοδωράκη. Έκτοτε δεν άκουγα μουσική του, εκτός αν δεν μπορούσα να την κλείσω. Η κασέτες με τη μουσική του και τα τραγούδια του, που είχα φτιάξει μετά το πέσιμο της χούντας, έμειναν άπαιχτες. Πολύ αργότερα από διάφορες συνεντεύξεις του και τελευταία από τις εκπομπές του ραδιοφωνικού σταθμού ΣΚΑΙ κατάλαβα πώς σκεφτόταν και πως λειτουργούσε.

Κατά τις δώδεκα το βράδυ μου είπαν να πάω να γράψω πανό για την αυριανή πορεία. Πήγα στο σπίτι του Δημήτρη του Παπαδόπουλου που ήταν τα υλικά για τα πανό και τα συνθήματα. Μέχρι το πρωί έγραφα πανό, κάποιοι άλλοι τα κάρφωναν στο ξύλινα κοντάρια. Την Παρασκευή, τα πανό, ήλθαν και τα πήραν και τα πήγαν στο Πολυτεχνείο όπου έγινε μια πολυπληθής συγκέντρωση για τα δεδομένα εκείνης της στιγμής. Εκφωνήθηκαν λόγοι από φοιτητικά συμβούλια, και από τις διάφορες «επαναστατικές» παρατάξεις. Κατά τις έντεκα άρχισε η πορεία για το Σκοπευτήριο της Καισαριανής, μέσω της Λεωφόρου Αλεξάνδρας και της οδού Μιχαλακοπούλου. Όταν φτάσαμε, έγινε αναφορά για τους πεσόντες στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η Αμερικάνικη Πρεσβεία που ήταν η πρώτη μας πρόταση ήταν απαγορευμένη από την αστυνομία.

Εγώ λόγω των ενεργειών της προηγούμενης μέρας και νύχτας, από την πολύ ορθοστασία, δεν μπορούσα να τους ακολουθήσω στην πορεία. Τα πόδια μου δεν με βαστάγανε, τα πέλματά μου πονούσαν. Το είπα στους «συναγωνιστές», δηλαδή στην παρέα μου. Δεν μου το επιτρέψανε, έγιναν ομάδες κι εναλλάξ με μεταφέρανε υποβασταζόμενο και στο πήγαινε και στο έλα.

Η ομάδα μας θεωρούσαμε ότι δεν ρίξαμε καμιά χούντα, ούτε είχαμε κάνει καμία επανάσταση.

Στην επόμενη επέτειο του 1975 είχε μαζευτεί κόσμος πολύς και μέσα και έξω από το Πολυτεχνείο. Ακούστηκαν λόγοι από αρκετούς και το

απομεσήμερο έγινε η πορεία προς την Αμερικάνικη Πρεσβεία. Όταν φτάσαμε εκεί μας καλωσόρισαν με δακρυγόνα.

Αυτό που δεν μου άρεσε και με προβλημάτισε ήταν που μέσα στο χώρο του Πολυτεχνείου ήταν κάποιοι μικροπωλητές με τα καρότσια τους και πλανόδιοι σουβλατζίδες. Τους υπέδειξα να βγούνε απ' έξω, αλλά αρνήθηκαν, πήγα και το είπα στη επιτροπή που είχε την οργάνωση και η απάντησή της ήταν «ο κόσμος πεινάει είναι πολλές ώρες εδώ ... ». Τους είπα «το έξω είναι κοντά, αν κάποιος πεινάει μπορεί να πάει και να το πάρει κι απ' έξω ... ». Αγνόησαν την παρατήρησή μου.

Στην επόμενη επέτειο του 1976 κόσμος και πάλι πάρα πολύς και μέσα και έξω! Ακούστηκαν, και τότε λόγιοι, από κάποιους λόγια επαναστατικά, και ότι με την κατάληψη του Πολυτεχνείου έπεσε η χούντα και ... και ... και Όλοι οι λόγοι μακριά από την αιτία που έγινε η κατάληψη. Αυτή τη φορά η πορεία δεν μπόρεσε να φτάσει ως τη Αμερικάνικη Πρεσβεία, τα δακρυγόνα μας κράτησαν μακριά. Θυμάμαι ότι είχα φτάσει λίγο πιο πάνω από το Hilton και μας «φρόντισαν επαρκώς» με τα δακρυγόνα τους οι κυβερνώντες, αυτοί που δημιούργησαν την επέτειο αυτή. Θυμάμαι απέκρουα δακρυγόνα με το χέρι, είχα τυλίξει το σακάκι μου γύρω από το χέρι γι αυτή τη δουλειά.

Αυτό που με προβλημάτισε, ήταν ο τρόπος που γίνονταν αυτές οι επέτειοι στο χώρο του Πολυτεχνείου. Από τη μια μου θύμιζε εμποροπανήγυρη από τουςπραματευτάδες κι από την άλλη οι λόγοι ήταν μακριά από τις αιτίες που έγινε η κατάληψη.

Ήταν η τελευταία μου συμμετοχή.

Θα επανέλθω στο 1973 μετά το Πολυτεχνείο.

Στο σπίτι που μέναμε στην Κυψέλη, ο διαχειριστής της πολυκατοικίας ήταν αστυνομικός, τον είχα δει αρκετές φορές να είναι φρουρός στην πύλη της ασφάλειας, εκεί στην οδό Μπουμπουλίνας. Είχε μάθει ότι είμαστε φοιτητές, και αμέσως μετά το Πολυτεχνείο, έμπαινε τακτικά στο σπίτι με διάφορες διαχειριστικές δικαιολογίες. Κάποια στιγμή μπήκε μέχρι και τα υπνοδωμάτια, με την αιτιολογία, να εξαερώσει, δηθεν, τα καλοριφέρ, μήπως και δει τίποτε. Αυτές οι ενέργειές του μας ανησύχησαν πολύ και αποφασίσαμε με το Κώτσιο να φύγουμε απ' αυτό το σπίτι. Την επομένη πήγαμε και ψάξαμε για νέο σπίτι. Βρήκαμε ένα σπίτι στην οδό Φώκαιας 12-16 στην Πλατεία Βικτωρίας, η τιμή του ήταν διπλάσια από το παρόν, και το νοικιάσαμε. Το απόγευμα της ίδιας μέρας πήγα στον σπιτονοικοκύρη και του είπα ότι «θα φύγουμε από το σπίτι». Αμέσως διαμαρτυρήθηκε απειλώντας με ότι θα πάει στα δικαστήρια για να εισπράξει τα ενοίκιά του, της διετίας που ήταν η διάρκεια του συμβολαίου. Το σπίτι αυτό το είχαμε νοικιάσει την 1^η Σεπτεμβρίου 1973, δεν είχε κλείσει ούτε τρεις μήνες. Αμέσως του το έκοψα. Είχα σκεφτεί από πριν την δικαιολογία. Του είπα ότι μας «εξαπάτησες, όταν ήρθαμε να δούμε το σπίτι και να κλείσουμε τη συμφωνία, δεν μας είπες και δεν μας έδειξες ότι ο δρόμος δίπλα στο υπνοδωμάτιο ήταν στο πάνω μέρος του παραθύρου, κάνε ότι νομίζεις». Όταν το άκουσε αυτό σταμάτησε αμέσως.

Την επομένη μετακομίσαμε.

Εκείνη τη χρονιά, οι χριστουγεννιάτικες διακοπές έγιναν πολύ νωρίς, οι σχολές έκλεισαν αρχές Δεκεμβρίου, αν θυμάμαι καλά έκλεισαν στις 9 ή 10 Δεκεμβρίου.

(Μετά το Πολυτεχνείο είχα έντονο ανακάτεμα στο στομάχι μου και τάσεις για εμετό. Ήταν πολύ ενοχλητικό. Με το κλείσιμο των σχολών, μια και είχα από την δουλειά μου χρήματα για να βγάλω τη χρονιά και δεν χρειαζόταν να δουλέψω, αποφάσισα να πάω στο χωριό για να περάσω τις διακοπές. Μετά από τρεις μέρες ταξίδεψα. Όταν έφτασα στο χωριό η στομαχική διαταραχή συνέχιζε έντονα. Πήγα στο γιατρό κι ο γιατρός διαπίστωσε, όπως μας είπε, ίωση και μου έδωσε αντιβιοτικό φάρμακο. Την επομένη το πρωί πήρα το πρώτο αντιβιοτικό χαπάκι. Με το που το πήρα, πήγα να σκάσω από το στομάχι μου, δεν μπορούσα να σταματήσω τον εμετό και τις συσπάσεις. Αμέσως με τον πατέρα μου πήγαμε σε άλλο γιατρό στην Άρτα. Δεν θυμάμαι το όνομά του, ήταν ο διευθυντής της παθολογικής κλινικής του Νοσοκομείου. Όταν με είδε και πριν με ρωτήσει τι έχω με ρώτησε τι δουλειά κάνω. Του είπα ότι είμαι φοιτητής. Αμέσως μου είπε: «εμείς αυτά, τα λέμε φοιτητικά νευράκια». Δεν κατάλαβα τι εννοούσε. Και του είπα ότι εγώ δεν έχω άγχος για τα μαθήματα.

«Έχεις πάθει γαστρίτιδα από άγχος» μου είπε.

Άρχισα να σκέφτομαι πώς συνέβη αυτό. Θεωρούσα τον εαυτό μου πολύ σκληρό άτομο για την αντιμετώπιση της ζωής. Σκεφτόμενος προς τα πίσω, προσπαθούσα να βρω τι είχε συμβεί και ήμουν σ' αυτή την κατάσταση, έχοντας στο νου μου τα λεγόμενα του γιατρού «γαστρίτιδα από άγχος». Συμπέρανα ότι αυτό που με στενοχώρησε, χωρίς να το θέλω, ήταν οι θέσεις των διάφορων ανθρώπων, για την κατάληψη του Πολυτεχνείου και τίποτε άλλο. Ήταν η στάση των δεξιών με τις ενέργειές τους αλλά και των αριστερών με τις θέσεις τους. Συλλογιζόμουν τον τρόπο που ενεργούσαν και σκέπτονταν, αυτό σκεφτόμουν μόνο. Έτσι, μάλλον, την «πάτησα».

Από τα φάρμακα, που μου έγραψε ο γιατρός, έπαιρνα μόνο ένα, αυτό που χαλάρωνε το στομάχι, τα ηρεμιστικά δεν τα πήρα ποτέ.

Σκεφτόμενος τη βλακεία για «το πώς σκεφτόμουν και συλλογιζόμουν» άρχισα να βάζω μυαλό).

Μετά την μεταπολίτευση, κατά καιρούς, άκουγα διάφορα για την κατάληψη του Πολυτεχνείου, μάλιστα και από ανθρώπους που τους εκτιμούσα. Ότι το «Πολυτεχνείο» το είχαν προγραμματίσει αυτοί από νωρίς, ένα μήνα πριν, για να ρίξουν τη χούντα, ότι έκαναν κόπο για να μαζευτεί ο κόσμος και μίλαγαν για μεγάλο αριθμό, για χιλιάδες καταληψίες από την πρώτη μέρα. Όταν έλεγα ότι ήμουν μέσα από την πρώτη μέρα και δεν σας είδα, σταματούσε η ψευδολογία.

Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών (Α.Σ.Κ.Τ.)

Μικρές ιστορίες κατά την πρώτη περίοδο μετά το «**ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ**», στην πρώτη περίοδο της μεταπολίτευσης.

Για μετά το «Πολυτεχνείο», την πρώτη περίοδο της μεταπολίτευσης, αξίζει ν' αναφερθούν και τ' ακόλουθα που συνέβησαν στη Σχολή μας. Όλα όσα συνέβησαν ήταν, κατά κύριο λόγο, στο ίδιο πνεύμα όπως και με την κατάληψη του «Πολυτεχνείου», **«να έχουμε καλές κι ολοκληρωμένες σπουδές».**

Κύριοι «δράστες» η ίδια ομάδα του «Πολυτεχνείου» αλλά και κάποιοι άλλοι ακόμα.

1^{ον}. Δωρεάν υλικά για τις σπουδές μας.

Αμέσως με το πέσιμο της δικτατορίας, τη σχολική χρονιά 1974-75, η πρώτη πρωτοβουλία μας ήταν να έχουμε δωρεάν υλικά για τις σπουδές μας. Η ομάδα πρωτοβουλίας (πενταμελής ομάδα) με τη συνεργασία και τις οδηγίες των καθηγητών της Σχολής μας, τρέχαμε στο Υπουργείο Παιδείας για τις διεκδικήσεις. Λίγο πριν το τέλος της σχολικής χρονιάς κατορθώσαμε να πετύχουμε και να γίνει δεκτό το αίτημά μας, να προμηθευόμαστε δωρεάν τα απαραίτητα για κάθε εργαστήριο υλικά. Στην αρχή των μαθημάτων της επόμενης σχολικής χρονιάς 1975-76 έγινε η πρώτη προμήθεια. Αυτό καθιερώθηκε κι έγινε νόμος. Έκτοτε τα υλικά δίνονται δωρεάν στους φοιτητές της σχολής μας.

Στην πρώτη αυτή φάση το φοιτητικό Διοικητικό Συμβούλιο δεν συμμετείχε ενεργά. Η πρωτοβουλία ήταν της μικρής ομάδας

2^{ον}. Εκθέσεις με τα φοιτητικά μας έργα.

Στο τέλος της σχολικής χρονιάς 1974-75 μια ομάδα από οκτώ φοιτητές αποφασίσαμε να διερευνήσουμε αν μπορούμε **να κάνουμε εκθέσεις, με τα φοιτητικά μας έργα**, σε χώρους όπου μας τους παραχωρούν δωρεάν. Αυτό επιτεύχθηκε αμέσως γιατί διαπιστώθηκε ότι αρκετοί Δήμοι παραχωρούσαν δωρεάν τέτοιους χώρους. Μάλιστα πρότασή μου ήταν με τα εγκαίνια της έκθεσης να γίνεται και μια προβολή από διαφάνειες για την Ιστορία της Τέχνης, για να ενημερώνεται ο κόσμος. Στις δυο πρώτες εκθέσεις δανείστηκα τις διαφάνειες (σλάιντς) από την κυρία Λαμπράκη, καθηγήτρια της Ιστορίας της Τέχνης στη Σχολή μας, στις υπόλοιπες μας αρνήθηκε το δανεισμό, παρ' όλο που την επόμενη μέρα τις επιστρέψαμε στη θέση τους, θα είχε τους λόγους της. Για τις υπόλοιπες εκθέσεις που ακολούθησαν αναγκάστηκα και έβγαλα διαφάνειες έργων από τα βιβλία της βιβλιοθήκης της Σχολής. Έγραψα κι ένα σχετικό κείμενο, για να γίνετε κατανοητό από τον απλό κόσμο, που εκτός του εικαστικού τομέα είχε σύντομη αναφορά σε κοινωνικά, οικο-

νομικά, φιλοσοφικά ζητήματα που συνετέλεσαν στη δημιουργία των έργων της κάθε εποχής. Η προβολή και αναφορά στο ιστορικό μέρος γινόταν από άλλους συναδέλφους, εγώ θεωρούσα ότι δεν είχα καλή άρθρωση στο λόγο μου. Έγιναν εκθέσεις σε επτά μέρη - Δήμους της περιοχής της Αθήνας, στη Νέα Ιωνία, στα Πατήσια, στην Ηλιούπολη, στην Καλλιθέα κι άλλου. Η πρώτη μας έκθεση έγινε από λίγα άτομα, (οκτώ τον αριθμό, τόσο όσοι και η ομάδα που πήραμε την πρωτοβουλία) στις επόμενες ο κόσμος άρχισε να πληθαίνει με τη συμμετοχή του σ' αυτή τη δραστηριότητά μας.

Παρ' όλο που ήμουν στο φοιτητικό Διοικητικό Συμβούλιο της Σχολής και έθετα το θέμα «έκθεση», να την διοργανώνει ο σύλλογός μας, υπήρχε μια άρνηση γιατί πίστευαν ότι δεν έχει καμιά αξία μια τέτοια ενέργεια.

Η τελευταία έκθεση έγινε στην Ερμούπολη της Σύρου. Ο δήμος Ερμούπολης μας παραχώρησε την μεγάλη πολιτιστική αίθουσά του. Στην έκθεση αυτή πήραν μέρος πάνω από ογδόντα φοιτητές με 108 έργα. Λίγο πριν από τον προγραμματισμένο χρόνο της έκθεσης, στην Αθήνα είχε μεγάλη κακοκαιρία, βροχές, πλημμύρες και διακοπές ρεύματος. Το ίδιο συνέβαινε και σε άλλα μέρη της Ελλάδας. Οι ακτοπλοϊκές συγκοινωνίες είχαν διακοπεί. Αυτό μας είχε προβληματίσει πολύ. Τα έργα τα είχαμε μαζέψει και αμπαλάρει, αλλά δεν δέχονταν, λόγω κακοκαιρίας, να πάει να τα στήσει κανένας. Την προπαραμονή της καθορισμένης ημερομηνίας, για την έκθεση, πήραμε την πρωτοβουλία τρεις ο Δημήτρης Τριανταφυλλόπουλος, η Λίνα Κουντουράκη κι εγώ, αν κυκλοφορήσουν τα καράβια να πάμε να στήσουμε τα έργα εμείς και να κάνουμε την έκθεση. Την επομένη το πρωί έγινε το «θαύμα». Απόλυτη νηνεμία, ταξιδέψαμε σε μια θάλασσα λάδι. Πήγαμε και στήσαμε την έκθεση. Εδώ, έκανα εγώ την προβολή των διαφανειών και την παρουσίαση. Με το τέλος της παρουσίασης άκουσα από το Δημήτρη και τη Λίνα κάτι που μου έδωσε θάρρος για να εμπιστευόμαι το εαυτό μου. «Στις επόμενες εκθέσεις θα κάνεις εσύ την παρουσίαση, ήταν η καλύτερη μέχρι τώρα». Το αρνήθηκα, βέβαια, γιατί πριν από την παρουσίαση με έπιασε ένα άγχος και πανικός, δεν ήθελα να το ξαναπάθω. Η έκθεση έγινε με επιτυχία. Με το τελείωμα της έκθεσης και με την επιστροφή των έργων στην Αθήνα κατηγορηθήκαμε από κάποιους και από μέρος του φοιτητικού συμβουλίου ότι «καπελώνουμε τον φοιτητικό σύλλογο».

Δεχθήκαμε αυτό που επιδιώκαμε από πριν, τις εκθέσεις να τις οργανώνει το διοικητικό συμβούλιο του φοιτητικού συλλόγου. Τις ανέλαβε, αλλά έκθεση δεν έγινε ποτέ ξανά.

Σε όλες τις εκθέσεις πουλήθηκαν έργα και κάποιοι είχαμε έσοδα.

3^{ον}. Μικρός αριθμός εισακτέων στα εργαστήρια.

Στη Σχολή μας μέχρι τότε, κάθε σχολική χρονιά, στα εργαστήρια, (δύο εργαστήρια ζωγραφικής, δύο εργαστήρια γλυπτικής και ένα εργαστήριο χαρακτηριστικής), **εισάγονταν, λόγω χώρου, 30 φοιτητές**, ήταν ένας πολύ μικρός αριθμός. Αυτό μας προβλημάτισε και προσπαθήσαμε να μάθουμε τους λόγους. Από τους καθηγητές μας μάθαμε ότι ένας ήταν ο λόγος, η έλλειψη χώρου. Με τα διάφορα ερωτήματά μας μάθαμε για το ιδρυτικό της Σχολής μας, την παραχώρηση του κτηρίου που βρισκόμαστε τότε και ότι στα αρχεία της Σχολής μας υπήρχε και το συμβόλαιο παραχώρησης. Μας έδωσαν ένα αντίγραφο του, αλλά διαπιστώσαμε ότι δεν ήταν ολόκληρο. Ο Γραμματέας της Σχολής μας είπε πού μπορούμε να βρούμε το αυθεντικό. Πήγαμε και το βρήκαμε. Πληρώσαμε ένα αντίτιμο, που προβλεπόταν από το νόμο, και πήραμε το αντίγραφο του. Διαβάζοντάς το, μάθαμε ότι εκτός από το κτήριο που ήταν η Σχολή μας, στη δωρεάν παραχώρηση, ανήκε και η βορινή πλευρά του κτιρίου της Αρχιτεκτονικής, οι αίθουσες, από την μεριά της οδού Τοσίτσα, του ισογείου και του πρώτου ορόφου. Το αναφέραμε και στους καθηγητές μας, μερικοί το γνώριζαν αλλά δεν μπορούσαν να κάνουν τίποτε. Είχε περάσει ο χρόνος που μπορούσαν να το διεκδικήσουν νομικά και να τις πάρουν πίσω. Η Σχολή της Αρχιτεκτονικής είχε αρχίσει να μεταφέρεται στην νέα της θέση στην «Πολυτεχνειούπολη» της Αθήνας και οι χώροι αυτοί είχαν γίνει γραφεία των καθηγητών και δεν τα άφηνε κανένας. Μια τριμελής ομάδα πήγε στην αρχιτεκτονική και βρήκε τους καθηγητές και έθεσε το θέμα. Δεν δέχτηκαν την επιστροφή των χώρων. Οι καθηγητές μας το είχαν επισημάνει ότι δεν θα το δεχτούν, αλλά εμείς πήγαμε για επιβεβαίωση για να το έχουμε ως δεδομένο για τις επόμενες κινήσεις μας.

Είχαμε σκεφτεί να καταλάβουμε τους χώρους του Μικρού Πολυτεχνείου, που ως σχολή είχε καταργηθεί, και ανήκαν στο Πολυτεχνείο. Το αναφέραμε στους καθηγητές μας και προσπαθούσαμε να τους πείσουμε για να γίνουν εκεί νέα εργαστήρια. Αλλά αυτό δεν το ήθελαν με τίποτε κανένας τους. Δεν ήθελαν ν' απομακρυνθούν από τον χώρο που βρίσκονταν. Οι συζητήσεις αυτές κράτησαν περίπου δυο μήνες και κάτι. Μια μέρα εκεί στην άνοιξη, δεν θυμάμαι την ακριβή ημερομηνία, αποφασίσαμε, ως διοικητικό φοιτητικό συμβούλιο, να κάνουμε την κατάληψη. Φωνάξαμε μια μεταφορική εταιρία κι ένα φορτηγό μας μετέφερε καβαλέτα και σκαμνιά που πήραμε από τα εργαστήρια ζωγραφικής. Οι καθηγητές μας αντέδρασαν έντονα, μάλιστα πήραν και το εκατό για να μας εμποδίσουν στην κατάληψη. Δεν είχαμε κλειδιά να μπούμε μέσα και βάζαμε τα πράγματα μέσα πάνω από τα κάγκελα. Την ώρα εκείνη που βάζαμε τα πράγματα μέσα πάνω από τα κάγκελα έφθασε και το περιπολικό της αστυνομίας. Ο αστυνομικός άρχισε να μας

παρατηρεί και μας ζητούσε τα στοιχεία μας. Ο Γιώργος Σηφιανός διαμαρτυρόμενος του είπε «τι στοιχεία θέλετε εμείς βάζουμε πράγματα μέσα δεν βγάζουμε». Φαίνεται ότι δεν είχε καθαρή ενημέρωση για την κατάληψη και σε λίγο το περιπολικό αποχώρησε. Φωνάξαμε κλειδαρά και μας άνοιξε τις εισόδους, αλλάξαμε κλειδαριές καθαρίσαμε τους χώρους και μέχρι το τέλος της σχολικής χρονιάς μια ομάδα φοιτητών από τα εργαστήρια της ζωγραφικής πήγαιναν και εργάζονταν εκεί. Την επόμενη σχολική χρονιά προκηρύχτηκε μια θέση για την δημιουργία ενός νέου εργαστηρίου ζωγραφικής που θα λειτουργούσε εκεί. Ήταν το εργαστήριο του κυρίου Παναγιώτη Τέτση. Την μεθεπόμενη σχολική χρονιά, 1976-77 δημιουργήθηκε κι ένα ακόμα εργαστήριο ζωγραφικής το εργαστήριο του κυρίου Δημοσθένη Κοκκινίδη. Έτσι ο αριθμός εισακτέων στα εργαστήρια αυξήθηκε. Δεν θυμάμαι τον ακριβή αριθμό.

4^{ον}. Εκδρομή-επίσκεψη των τελειοφοίτων σε μουσεία του εξωτερικού.

Ένα άλλο που απαιτήσαμε τη σχολική χρονιά 1975-76 ήταν, η εκδρομή-επίσκεψη των τελειοφοίτων σε μουσεία του εξωτερικού να γίνεται με έξοδα του κράτους. Το σκεπτικό αυτής της ιδέας ήταν ότι οι εικόνες από ένα βιβλίο δεν είναι πιστές ως προς τα έργα που παρουσιάζουν, λόγω τυπώματος, και θα ήταν καλό να μπορούμε να βλέπουμε τα έργα «εκ του φυσικού» στα μουσεία. Είχαμε κάνει μια προετοιμασία γι' αυτό. Είχαμε πλησιάσει τους καθηγητές έναν έναν ξεχωριστά και κάναμε συζητήσεις με αυτό το θέμα, χωρίς να τους ειπούμε τον σκοπό μας. Όλοι μας είχαν πει τα ίδια πράγματα για την αξία της επίσκεψης του εικαστικού καλλιτέχνη στο μουσείο. Αφού είχαν ολοκληρωθεί οι κατ' ιδίαν συζητήσεις, κάποια στιγμή που ήταν όλοι οι καθηγητές στη σχολή, πήγαμε και τους ανακοινώσαμε, την θέση μας «να απαιτήσουμε από το Υπουργείο Παιδείας» να καθιερωθεί, ως παιδαγωγικό μέσο, οι τελειόφοιτοι της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών να μπορούν να επισκέπτονται δωρεάν τα Μουσεία της Ευρώπης. Το βρήκαν ενδιαφέρον, αλλά υπήρχε ένα ερωτηματικό μέσα τους, που μας το εξέφρασαν εκείνη τη στιγμή, ότι μπορεί να μη το δεχθεί το Υπουργείο, λόγω κόστους. Τους παρακαλέσαμε να μας δώσουν, ως σύλλογος, ένα έγγραφο τους που να αναφέρεται η αξία αυτής της εκδρομής, όπως μας την είχαν πει, για να το χρησιμοποιήσουμε για την διεκδίκηση του αιτήματος. Μια πενταμελής ομάδα τρέχαμε στο Υπ. Παιδείας για την διεκδίκηση του αιτήματος. Πήγαμε πολλές φορές στους αντίστοιχους τομείς. Τελικά κατορθώσαμε για εκείνη τη χρονιά να πετύχουμε να γίνει η εκδρομή των τελειοφοίτων σε μουσεία του εξωτερικού. Δεν κατορθώσαμε να τους πείσουμε να γίνει νόμος και να πηγαίνουν και οι τελειόφοιτοι των επόμενων χρόνων. Οι υπεύθυνοι του τομέα αυτού μας είπαν και αυτοί

για το οικονομικό κόστος, και μας πρότειναν «να το ξαναδούμε του χρόνου».

Εκείνη τη χρονιά, τον Ιούνιο του 1976, έγινε η εκδρομή των τελειοφοίτων, 30 τον αριθμό, τόσοι όσοι και οι εισαγόμενοι στα εργαστήρια. Όσους, για διάφορους λόγους, δεν μπορούσαν να πάνε στην εκδρομή αυτή, τους αντικατέστησαν με κλήρωση, με φοιτητές του τρίτου έτους. Την εκδρομή αυτή συνόδευε, ως υπεύθυνη, η Κυρία Λαμπράκη, καθηγήτρια της Ιστορίας της Τέχνης.

Η εικοσαήμερη εκδρομή με ενδιαμέσους σταθμούς το Μοναστήρι της τότε Γιουγκοσλαβίας, το Μόναχο στη Γερμανία έφθασε στο Άμστερνταμ της Ολλανδίας, και η επιστροφή ήταν από τις Βρυξέλες του Βελγίου, τη Ζυρίχη της Ελβετίας, τη Βενετία της Ιταλίας κι από εκεί επιστροφή στη Ελλάδα. Σε όλους αυτούς τους σταθμούς γίνονταν επισκέψεις των μουσείων. Όπως μας διηγήθηκαν, η εμπειρία ήταν μεγάλη γιατί είδαν έργα από κοντά που δεν μπορούσαν να τα φανταστούν από τις εικόνες των βιβλίων κι από τις διαφάνειες των προβολών της Ιστορίας της Τέχνης.

Την επόμενη σχολική χρονιά ξαναφέραμε το θέμα της εκδρομής στο προσκήνιο, για την διεκδίκηση ορίστηκε από το σύλλογό μας μια εξαμελής επιτροπή. Την πρώτη επίσκεψη στο Υπ. Παιδείας την κάναμε δυο άτομα ο Γιώργος Σηφιανός κι εγώ, τότε μας παρέπεμψαν για αργότερα. Όλες τις υπόλοιπες επισκέψεις τις έκανα μόνος μου, η ομάδα αδράνησε και δεν ενδιαφέρονταν, περίμεναν ότι τα πράγματα θα γίνονταν από μόνα τους. Κάποια στιγμή ο υπεύθυνος του τμήματος, ευγενικός κύριος, μου είπε «η εκδρομή στο εξωτερικό δεν εγκρίνεται, λόγω κόστους, μπορείτε να πάτε δωρεάν σε όλα τα μουσεία του εσωτερικού, θα χρησιμοποιηθούν για τη μεταφορά σας τα στρατιωτικά λεωφορεία».

Λόγω αδιαφορίας μας άλλη εκδρομή δεν έγινε ξανά ποτέ.

5^{ον}. Απόκτηση δεύτερου πτυχίου.

Την ίδια περίοδο με το ίδιο σκεπτικό «να έχουμε καλές και ολοκληρωμένες σπουδές» θέσαμε το θέμα «**απόκτηση δεύτερου πτυχίου**». Δηλαδή κάποιος που πήρε πτυχίο ζωγραφικής να μπορεί να πάει σε εργαστήριο γλυπτικής ή χαρακτικής ή κάποιος που πήρε πτυχίο γλυπτικής να μπορεί να πάει σε εργαστήριο ζωγραφικής ή χαρακτικής ή κάποιος που πήρε πτυχίο χαρακτικής να μπορεί να πάει σε εργαστήριο ζωγραφικής ή γλυπτικής. Ο κύριος λόγος δεν ήταν η ανάγκη της απόκτησης ενός δεύτερου πτυχίου όσο η ανάγκη να μπορούμε να δουλεύουμε σε κάποιο εργαστήριο με ανθρώπινο μοντέλο, γιατί ξέραμε ότι δεν θα μπορούσαμε να πληρώνουμε από μόνοι μας μοντέλο, αλλά και να γνωρίσουμε, όσοι από εμάς θέλαμε, και την άλλη μορφή τέχνης.

Την ανάγκη της χρήσης και μελέτης του ανθρώπινου σώματος «εκ του φυσικού», μας την δίδαξαν, σχεδόν όλοι, οι καθηγητές μας.

Η περίοδος αυτή της Σχολής μας ήταν η πιο αξιόλογη όσον αφορά τους καθηγητές που δίδασκαν τότε. Την θέση μας αυτή την δέχτηκαν όλοι οι καθηγητές μας με ενδιαφέρον.

Το Υπ. Παιδείας έκανε δεκτό το αίτημά μας με τον όρο να μη μας παρέχει τίποτε άλλο δωρεάν, ούτε μειωμένο εισιτήριο στις αστικές συγκοινωνίες ούτε δωρεάν φαγητό. Ο αριθμός των φοιτητών που ακολουθήσαμε αυτό το δρόμο δεν ήταν μεγάλος.

Κάποιοι από εμάς πήγαμε, μετά το πτυχίο, σε άλλα εργαστήρια.

Τα επόμενα χρόνια υπήρξε μια αδράνεια, γιατί, σχεδόν όλοι, περίμεναν - θεωρούσαν να έρθουν τα πράγματα από μόνα τους, αλλά από μόνα τους δεν έρχονται ποτέ

Νίκος Γιαννάκης